

IZBOR RIMSKIH KOŠTANIH UKOSNICA IZ FUNDUSA MUZEJA SLAVONIJE U OSIJEKU

Izvorni znanstveni rad

UDK 391.7(497.5 Osijek)''652''

MARINA KOVAČ

Muzej Slavonije Osijek

Trg sv. Trojstva 6

HR-31000 Osijek

Tema su ovoga rada rimske koštane ukosnice iz fundusa Muzeja Slavonije u Osijeku. Ove su ukosnice pohranjene u Pododjelu antičke arheologije Arheološkog odjela i kao Podzbirka ukosnica čine dio Zbirke koštanih predmeta. U radu je obrađeno 105 koštanih ukosnica pronađenih na području antičke Murse, a sve su u Muzej Slavonije pristigle donacijama građana i grada Osijeka.

Ključne riječi: rimske koštane ukosnice, donacije, tipologija, katalog, Muzej Slavonije, Osijek

Ukosnice, prezentirane u ovome radu¹, dospjele su u Muzej donacijama grada i građana Osijeka većinom krajem 19. i u prvoj polovini 20. stoljeća. Donatori ovdje obrađenih ukosnica su: Carl Franz Nuber², Đorđe Radanović, Maks Zücker (u posjed njegove vrijedne zbirke Muzej je došao 1903. g.)³, Josip Šmit, Emerik Hild i, naposljetku, grad Osijek. Ovaj rad kataloški obrađuje 105 ukosnica koje gotovo sve, uz lokalitet Mursu, imaju kao opis поближег мјеста pronalaska upisano nepoznato nalazište. Jedino ukosnice koje je darovao Josip Šmit imaju upisanu Šumadijsku ulicu br. 17 (današnja Baranjska ulica) kao točno mjesto pronalaska. Nedostatak ostalih podataka posljedica je nesustavnih istraživanja, tj. posljedica toga što su svi predmeti, koji su donirani Muzeju, u zbirke dospjeli kao slučajni nalazi. Zbog nepostojanja arheološkog konteksta, ukosnice se u radu mogu oslanjati samo na generalni kronološki okvir pojedinih tipova.

UKOSNICE (*ACUS*)

Čovjekova težnja za ljepotom oduvijek je diktirala trendove. U antičko doba, u želji za što ljepšim izgledom,

muškarci su, a pogotovo žene, posebnu pažnju posvećivali higijeni. Uz održavanje higijene, koja je uključivala pranje i čišćenje tijela, ljudi antičkog vremena svakodnevno su prakticirali tjelovježbu i koristili kozmetičke preparate za uljepšavanje. Široko su znanje o kozmetičkoj industriji Rimljani dobili od Grka, točnije s Orijenta.⁴ Raznovrsne kreme, maske, boje, sapune, pudere, mirise, sjenila i ulja čuvala su žene u kozmetičkim kutijicama i bočicama. Kutijice pripadaju u skupinu kozmetičkog pribora koju čine i ogledala, ukosnice, kozmetičke lopatice za nanošenje boja i mirisa, češljevi i strigile. Ovi su predmeti u najvećem broju izrađeni od kosti, ne samo zbog svoje omiljenosti među srednjim slojem, već i zbog svoje ekonomske isplativosti. Naime, jeftina sirovina i masovna proizvodnja omogućili su laku i jeftinu zamjenjivost u slučaju gubitka predmeta. Velika pažnja poklanjala se i oblikovanju frizura (*coma*) i to ne samo kod žena, već i kod muškaraca. Žene su učvršćivale svoje pletenice i punde pomoću metalnih ili koštanih ukosnica. Osim što su učvršćivale pravu kosu, jednostavnije su ukosnice oblikovale i učvršćivale perike. Dekorativnije ukosnice služile su kao ukras u kosi, ali su ujedno i učvršćivale ukrasne vrpce, mrežice, dijademe i nakit za kosu. Posebno su bile omiljene u rimsko doba kada su, osim za oblikovanje, pričvršćivanje i ukrašavanje frizura, služile i kao kozmetički aplikatori (nanošenje parfema i šminke) pri uređivanju žena.

Latinska imenica *acus*, *-us. f.* općenito označava šiljaste alate, a ne samo igle za šivanje i ukosnice (igle za

1 Tekst je preuzet, uz određene modifikacije i dopune, iz diplomske radnje „Izbor rimskih koštanih ukosnica iz fundusa Muzeja Slavonije u Osijeku“ koju je autorica ovoga teksta obranila 29. siječnja 2008. g. na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, pod mentorstvom dr. sc. Domagoja Tončinića.

2 Smatra se jednim od osnivača Muzeja slobodnog i kraljevskog grada Osijeka (1877. g.), a od 1893. do 1910. g. u više je navrata poklanjao Muzeju svoje zbirke.

3 Blago Muzeja Slavonije: katalog izložbe. Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 1997., 49.

4 Ivčević, S., *Kozmetički pribor*. Longae Salonae I. Arheološki muzej u Splitu, Split, 2002., 329.

kosu).⁵ Funkcija ukosnica i igala za šivanje ostala je stoljećima nepromijenjena. Da igle za šivanje i ukosnice pripadaju među najranije izumljene predmete, utilitarnog i ukrasno-utilitarnog karaktera, dokazuju nam nalazi zapadnoeuropskog mlađeg paleolitika koji su, osim od kamena, većinom izrađeni od kosti. U srednje i kasno brončano doba ukosnice su bile omiljeni ukrasno-utilitarni predmeti, ali sada se većinom izrađuju od metala. U to su vrijeme posebno bile omiljene ukosnice od zlata i srebra kojima su muškarci egejsko-maloazijskog područja sapinjali kosu.⁶ Već kod Homera nalazimo opise frizura ukrašenih sa zlatnim i srebrnim ukosnicama⁷ i nakitom. Čini se da je taj luksuz potekao iz Azije i proširio se na bogate gradove Male Azije i Jonije. Atenjani su kosu pričvršćivali ukosnicama čije su zlatne glave bile u obliku cvrčka.⁸ Ti su cikadni motivi preživjeli sve do srednjeg vijeka kada su se, osim na ukosnicama, javljali i na fibulama, privjescima i aplikama.

Grci i Rimljani su, osim kosti, slonovače i plemenitih metala, za izradu ukosnica upotrebljavali i tvrdo drvo. Brončane, zlatne i srebrne ukosnice bile su skupe, ali za prosječnog građanina ipak dostupne. Igle i ukosnice izrađivali su specijalizirani majstori čija latinska imena nalazimo zapisana u antičkim izvorima kao *acuarius*, odnosno *acutarius*.⁹ Edmond Saglio¹⁰ napominje kako se u antičkim rječnicima nalazi i riječ *aciarium* što označava futrolu u kojoj se čuvaju igle i ukosnice, a nekoliko je takvih pronađeno i u Pompejima. U antičkim izvorima kod različitih autora nalazimo različite nazive za ukosnice kao što su: *acus crinalis*, *acus crinale*, *acus comatoria*, *acus discerniculum* ili *acus discriminialis*. Tek kada se imenici *acus* dodaju pridjevi, postaje jasna njihova funkcija. Jednostavnije neukrašene ukosnice služile su za uvijanje, ravnanje i razdjeljivanje kose (*discernere*) i zbog toga su dobile naziv *acus discerniculum* i *acus discriminialis*.¹¹ Ukosnice s ukrasnom glavom služile su za pričvršćivanje i ukrašavanje frizure, a zvale su se *acus crinale* ili *acus comatoria*.¹² Također je postojala i veća igla *calamistrum* koja se zagrijavala, a potom se pomoću nje kovččala kosa.¹³ Na ukrašavanje kose kompliciranijim frizurama gledalo se kao na vid umjetnosti. Posebno raskošne i komplicirane frizure tipične su za

trajansko-hadrijansko doba gdje se za pričvršćivanje punde i perika upotrebljavao veliki broj ukosnica.¹⁴

Od zanimanja vezanih uz uporabu igala za šivanje i ukosnica u izvorima nalazimo *sarcinatrix* (švelja) i *ornatrix* (frizerka). Ovim su se poslovima bavile robinje. Antički umjetnici često na svojim djelima prikazuju *ornatrices* pri njihovu poslu. Najčešće te prizore nalazimo na grčkim i etrurskim vazama, etrurskim ogledalima i vrlo često na rimskim reljefima i nadgrobnim spomenicima. Na grčkoj vazi iz etruskog groba iz Orvieto prikazana je žena koju frizira Amora. Na etrurskim su ogledalima česte scene na kojima ženu frizira nekoliko robinja (razdjeljuju, pletu i ukrašavaju kosu). Erwin M. Ruprechtsberger¹⁵ donosi da takve scene izostaju na rimskim ogledalima, ali ih je zato mnogo na reljefima i nadgrobnim spomenicima. Na nadgrobnim su se spomenicima gospodarica prikazivale scene friziranja, dok su *ornatrices* na svojim nadgrobnim spomenicima imale isklesan jedan ili nekoliko predmeta koji su odavali kojim se poslom vlasnica nadgrobnog spomenika bavila za svog života. Na reljefima i spomenicima nikada nije *acus discerniculum* prikazan detaljno, kao npr. češljevi i ogledala.¹⁶

Ako, kojim slučajem, gospodarica nije bila zadovoljna načinjenom frizurom, imala je pravo kazniti svoju *ornatrix* tako što ju je izgrebla nohtima ili ju okrutno izbola iglama. Tako je ukosnica postala i sredstvo osвете ljutih žena, što potvrđuju i povijesni izvori. Žena Marka Antonija, Fulvija, opisana je kako u krilu drži glavu ubijenog Cicerona i ukosnicom probija njegov jezik. Apulej spominje kako je jedna žena osvetila muževljevu smrt tako što je ubojici iskopala oči ukosnicama¹⁷. Isto tako legenda donosi priču da je Kleopatra počinila samoubojstvo pomoću ukosnice čija je unutrašnja šupljina bila ispunjena otrovom.¹⁸ Gertrud Herzog-Hauser¹⁹ ostavlja otvorenu mogućnost da je Kleopatra ubijena jer je ta ukosnica, kojom je navodno počinila samoubojstvo, bila import iz Male Azije.

Različite igle imale su ulogu i u medicini. Pomoću njih su se vršile raznovrsne operacije i zahvati. Aulo Kornelije Celzo, povjesničar cara Tiberija, piše o operacijama čireva, vena, uha, testisa i očne mrežnice (koja je najkompliciranija)²⁰. Celzo poznaje 30 očnih bolesti i 21 operaciju, dok hipokratici poznaju više očnih bolesti, ali samo četiri operacije. Plinije Stariji također piše o bolestima²¹, i to genitalnog područja, potkožnim kvržicama i bolestima grla. Igle su u svome poslu upotrebljavali i veterinari.²²

Ukosnice su se rabile i u praznovjerju i čarobnjaštvu.

5 Daremberg, M. Ch & Saglio, E., *ACUS*. Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Première partie (A-B), Paris, 1873., 62.; Herzog-Hauser, G., *Nadel*. Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Sechzenter Band, Stuttgart, 1935., 1550.; Oxford Latin Dictionary, Oxford University Press, Oxford, 1968., 31-32.

6 Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 8, Linz, 1978., 9.

7 Prema: Daremberg, M. C. & Saglio, E., *ACUS*. Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Première partie (A-B), Paris, 1873., 63.

8 Ibid.

9 Gostenčnik, K., *Die Beifunde vom Magdalensberg*. Verlag des Landesmuseums Kärnten, Klagenfurt, 2005., 90.

10 Daremberg, M. Ch & Saglio, E., *ACUS*. Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Première partie (A-B), Paris, 1873., 62.

11 Herzog-Hauser, G., *Nadel*. Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Sechzenter Band, Stuttgart, 1935., 1554.; Ivčević, S., *Antički koštani predmeti iz Narone*. Izdanja HAD-a, svezak 22 (poseban otisak), Zagreb-Metković-Split, 2003., 120.

12 Ivčević, S., *Metalni i koštani inventar s lokaliteta sv. Vid*. VAHD, svezak 87-89 (poseban otisak), Split, 1998., 195.

13 Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 8, Linz, 1978., 14.

14 Ivčević, S., *Antički koštani predmeti iz Narone*. Izdanja HAD-a, svezak 22 (poseban otisak), Zagreb-Metković-Split, 2003., 120.

15 Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 8, Linz, 1978., 13.

16 Gostenčnik, K., *Die Beifunde vom Magdalensberg*. Verlag des Landesmuseums Kärnten, Klagenfurt, 2005., 93.

17 Prema: Daremberg, M. C. & Saglio, E., *ACUS*. Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Première partie (A-B), Paris, 1873., 64.

18 Ibid, 64.

19 Herzog-Hauser, G., *Nadel*. Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Sechzenter Band, Stuttgart, 1935., 1555.

20 Prema: Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 8, Linz, 1978., 10.

21 Prema: Ibid, 11.

22 Ibid, 10-12.

Najčešće se ukosnicom probijala slika ili figurica neprijatelja, posebno na mjestima gdje ga se željelo unakaziti. To dokazuje spomenuti primjer Fulvije s Ciceronom glavom. Ovakav tip praznovjerja održao se i u srednjem vijeku. Naime, rašireno je bilo otvaranje i probadanje knjiga, posebno Biblije, Vergilijevih, Homerovih i sibirskih knjiga, iz kojih su se dobivala proročanstva.²³ Neke su se ukosnice koristile i u kultu, a bile su apotropejskog karaktera, što se vidi po grobnim prilozima. Takve su ukosnice imale figuralno ukrašenu glavu s likovima i simbolima božanstava, npr. figura božice Venere i Sabazijeva ruka. Zaštitnu su funkciju imale ukosnice s glavom u obliku životinja, češera ili baklji.

TIPOLOŠKA PODJELA RIMSKIH KOŠTANIH UKOSNICA IZ DONACIJA MSO-a

Već je ranije u tekstu naglašeno kako je koštani materijal kroz dugi vremenski period bio zanemarivan, kako kod nas tako i u svijetu. Ako se koštani materijal obrađivao, onda su to većinom činili povjesničari umjetnosti, ali su obrađivali samo najreprezentativnije umjetničke predmete. Utilitarni su predmeti u manjoj mjeri bili predmet njihova interesa. Kordula Gostenčnik²⁴ spominje prvu izložbu koštanog materijala svakodnevne uporabe iz rimskih naselja u Francuskoj, koja je održana 1978. g. u Dijonu, a kojom se dobio pregled koštanog materijala jedne velike regije.

Tipologija se ukosnica određuje prema njihovom najkarakterističnijem dijelu - glavi. Osnovna je podjela na ukosnice s jednostavnom neukrašenom glavom i na ukosnice s ukrašenom glavom. Pojedine autorice, koje su se bavile koštanim ukosnicama, dijele ih na nekoliko osnovnih grupa, od kojih svaka ima po nekoliko različitih tipova. Maria T. Biró dijeli ukosnice na tri osnovne grupe: 1. neukrašene ukosnice (vrlo su jednostavne); 2. ukosnice s kuglastom glavom (imaju mnogo tipova) i 3. bogato ukrašene ukosnice (gotovo je nemoguće stvoriti tipologiju zbog velikog broja varijacija).²⁵ Vesna Šaranović-Svetek obrađuje materijal Sirmija i dijeli ga na pet osnovnih grupa: 1. ukosnice jednostavnih osnovnih oblika; 2. ukosnice ovalnih osnovnih oblika; 3. ukosnice oblika stiliziranog biljnog ornamenta; 4. ukosnice geometrijskih osnovnih oblika i 5. figuralne ukosnice.²⁶ Sofija Petković obrađuje ukosnice s područja Gornje Mezijske gdje 18 tipova razvrstava po kronološkim grupama na: 1. tipove karakteristične za 1.-2. stoljeće; 2. tipove karakteristične za 2.-3. stoljeće; 3. tipove karakteristične za drugu polovinu 3.-4. stoljeća i 4. tipove koji su kronološki neosjetljivi (valjkasta i ovalna glava)

jer se javljaju od 1. do 5. stoljeća.²⁷ Kordula Gostenčnik obradila je ukosnice Magdalensberga također ih podijelivši po tipovima (njih 11).²⁸ Erwin M. Ruprechtsberger obradio je koštane ukosnice s područja Laurijaka i podijelio ih na osam tipova od kojih pojedini imaju i podtipove.²⁹

Pristupajući obradi koštanih ukosnica iz fundusa Muzeja Slavonije u Osijeku susrećemo se s dva problema, od kojih je prvi nedostatak literature o koštanim ukosnicama, pogotovo za područje Hrvatske. Pri pisanju ovoga rada od velike su pomoći bili radovi Sofije Petković³⁰, Vesne Šaranović-Svetek³¹, Marie T. Biró³² i Erwina M. Ruprechtsbergera³³. Drugi problem s kojim se susrećemo pri radu jest neujednačenost terminologije. Pojedini autori ne pridružuju uvijek ukosnice istovjetnog oblika glave terminu kojeg su odabrali, već npr. pod tipom ukosnice s glavom u obliku ovala možemo naći i one kuglastog i valjkastog oblika glave. Pri određivanju tipologije osječkih ukosnica odlučili smo, u najvećoj mjeri, pratiti tipologiju Sofije Petković koja obrađuje ukosnice s područja Gornje Mezijske, u manjoj mjeri, tipologiju koju je uspostavila Vesna Šaranović-Svetek za nalaze s područja Sirmija. Ove dvije tipologije odabrali smo zbog geografske blizine lokaliteta s kojih potječu obrađeni nalazi (Panonija Sekunda i Gornja Mezijska). Kod Sofije Petković tip IV obuhvaća tri varijante ukosnica, one s valjkastom i ovalnom glavom te one čija je glava kombinacija prethodnih dviju varijanti. Izrađujući tipologiju ukosnica s područja antičke Murse razdvojili smo ove tri varijante i od njih načinili zasebne tipove, jer nam se na temelju oblika glave to učinilo potrebnim. Također smo tip 7 (ukosnice s kuglastom glavom), koji kod Sofije Petković nalazimo pod tipom III i s dva podtipa (s manjom i većom loptastom glavom), podijelili na tri podtipa: 1. ukosnice s većom kuglastom glavom; 2. ukosnice s manjom kuglastom glavom i 3. ukosnice s kuglastom zašiljenom glavom. Naš tip 10 (ukosnice s glavom u obliku lukovice) jedina je novina u odnosu na tipologiju Sofije Petković, ali se zato javlja kod ostalih autora (Marie T. Biró i Erwina M. Ruprechtsbergera).

27 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezijske. Arheološki institut, Beograd, 1995., 28-35.

28 Gostenčnik, K., Die Beifunde vom Magdalensberg. Verlag des Landesmuseums Kärnten, Klagenfurt, 2005., 94-101.

29 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 10-40.

30 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezijske. Arheološki institut, Beograd, 1995.

31 Šaranović-Svetek, V., Prilog proučavanju antičkog koštanorezačkog-rezbarskog zanata na teritoriju južne Panonije s posebnim osvrtom na Sirmijum. RVM 26, Novi Sad, 1980., 121-132.; Šaranović-Svetek, V., Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma. RVM 27, Novi Sad, 1981., 149-178.; Šaranović-Svetek, V., Topografija i katalog rimskih koštanih predmeta iz Sirmijuma. RVM 31, Novi Sad, 1988-1989., 107-153.

32 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994.; Biró, M. T., Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., 153-192.; Biró, M. T., Gorsium bone carvings. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., 25-63.

33 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978.

23 Herzog-Hauser, G., *Nadel*. Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Sechzenter Band, Stuttgart, 1935., 1555.

24 Gostenčnik, K., Die Beifunde vom Magdalensberg. Verlag des Landesmuseums Kärnten, Klagenfurt, 2005., 28.

25 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 31.

26 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 151-155.

TIP 1 (kat. br. 1.-4./ T. 1: 1-4)

Tip 1 čine ukosnice s glavom u obliku više ili manje pravilnog valjka, dok je tijelo vretenastog oblika. Kod Sofije Petković ovu vrstu ukosnice nalazimo pod tipom IV u koji svrstava: 1. ukosnice s valjkastom glavom; 2. ukosnice s ovalnom glavom i 3. ukosnice čija je glava kombinacija prethodne dvije varijante. Tip IV javlja se tijekom čitavog carskog razdoblja (1.-5. stoljeće), tako da ga Sofija Petković svrstava u svoju četvrtu kronološku grupu, kao kronološki neosjetljiv tip.³⁴ Smatramo kako ove varijante na temelju oblika glave valja podijeliti na zasebne tipove, što je u ovome radu i učinjeno. U literaturi se kod nekih autora javljaju slične ukosnice koje se opisuju kao ukosnice s glavom u obliku žiga.³⁵ Erwin M. Ruprechtsberger ih, obrađujući nalaze iz Laurijaka, smješta u tip 5 (tip s glavama jednostavnih formi), podtip d. Ukosnice s glavom u obliku žiga datira u 2.-4. stoljeće.³⁶ Pod tipom 5 nalazimo i podtip a (ukosnice s podužom, često valjkastom glavom) kod kojeg su pojedine ukosnice izrazito valjkastog oblika.³⁷ Maria T. Biró ih datira u 4. stoljeće i svrstava u grupu ukosnica s kuglastom glavom, kao tip VII (ukosnice s glavom u obliku žiga), ali i u tip VI (ukosnice s cilindričnom glavom). Zbirka Mađarskog nacionalnog muzeja u Budimpešti ukosnice ovoga tipa ima samo s nalazišta Szóny, i to u velikom broju. Smatraju se jednom od najkarakterističnijih formi 4. stoljeća.³⁸ Paralele našem tipu 1 nalazimo i u Sisku³⁹, Solinu⁴⁰, Tácu⁴¹, Szónyu⁴² i Beogradu⁴³.

TIP 2 (kat. br. 5.-20./ T. 1: 5-8; T. 2: 9-16; T. 3: 17-20)

Tip čine ukosnice s glavom u obliku ovala, dok je tijelo vretenastog oblika. Već je ranije naglašeno kako Sofija

Petković ukosnice s glavom u obliku ovala svrstava pod tip IV, kao i one s valjkastom, i one čija je glava kombinacija ovala i valjka. Sofija Petković ovaj tip datira od 1. do 5. stoljeća.⁴⁴ Erwin M. Ruprechtsberger ukosnice s ovalnom glavom svrstava u tip 5 (tip s glavama jednostavnih formi), podtip c (ukosnice s ovalnom do okruglastom glavom različitih veličina) i datira ih u zadnju četvrtinu 2. do treće četvrtine 3. stoljeća.⁴⁵ Maria T. Biró ih smješta u svoj tip III (ukosnice s glavama poliranim u oval, jajolikim), ali i u tip VI (ukosnice s cilindričnom glavom)⁴⁶ koji oblikom glave odgovaraju našem tipu 2. Vesna Šaranović-Svetek tip ukosnica s ovalnom glavom svrstava u grupu ukosnica ovalnih osnovnih oblika i to u tip 9 (ukosnice s jajastom glavom).⁴⁷ Anja Dular, u svome kratkom pregledu rimskih koštanih igala, ukosnice s ovalnom glavom svrstava u grupu jednostavnih ukosnica.⁴⁸ Paralele nalazimo u Obudi, Dunapenteleu, Tácu⁴⁹, Szónyu⁵⁰, Lorchu⁵¹, Solinu⁵², Sisku⁵³, Medulinu⁵⁴, Beogradu⁵⁵, Srijemskoj Mitrovici⁵⁶, Mariboru⁵⁷ i Stolcu⁵⁸.

Smatramo da ovome tipu pripada i podtip ukosnica s glavom u obliku zašiljenog ovala, *Tip 2a* (kat. br. 16.-20.). Sofija Petković u svojoj tipologiji ne posjeduje ovaj tip ukosnica. Erwin M. Ruprechtsberger ove ukosnice svrstava u tip 5 (tip ukosnica s glavama jednostavnih formi), podtip f (ukosnice sa zašiljenom ovalnom glavom) i datira ih u posljednju četvrtinu 2. do u treću četvrtinu 3. stoljeća.⁵⁹

- 34 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezijske. Arheološki institut, Beograd, 1995., 30., T. XIII., 1-2.
- 35 Kod E. M. Ruprechtsbergera i M. T. Biró.
- 36 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 32.; Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 158-159, 161, 164-165, 167, 169.
- 37 Ibid, 32. & Abb. 58, 60-63, 65, 69-73.
- 38 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 32.; Plate XXVI., 276, 278-279, 281; Plate XXV., 270-271; Plate XXVI., 272.; Biró, M. T., Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., 181.
- 39 Koščević, R., Arheološka zbirka Benko Horvat. Muzej suvremene umjetnosti i Institut za arheologiju, Zagreb, 2000., 55., kat. br. 2.
- 40 Ivčević, S., *Kozmetički pribor*. Longae Saloniae I. Arheološki muzej u Splitu, Split, 2002., 340., kat. br. 29. i 30.; 341., kat. br. 39.
- 41 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 15., 116; Fig. 29., 272; Fig. 33., 320.
- 42 Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., Fig. 17., 94-95
- 43 Ivanišević, V. & Nikolić-Đorđević, S., *Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30*. Singidunum 1, Arheološki institut, Beograd, 1977., Slika 59., 13.

- 44 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezijske. Arheološki institut, Beograd, 1995., 30., T. XII., 17-19, 21-22.
- 45 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 32.; Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 87, 90-92, 94, 102-105, 108, 112, 120, 126-129, 145.
- 46 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 32.; Plate XVII., 175; Plate XVIII.; Plate XIX., 188; XXV., 267-268.
- 47 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 153.
- 48 Dular, A., *Rimske koščene igle iz Slovenije*. AV XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1979., 278., Tab. 1., 1-3.
- 49 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 15., 115, 119, 125-126; Fig. 21, 184; Fig. 27., 232-233; Fig. 29., 254, 266, 274; Fig. 32., 288; Fig. 33., 326.
- 50 Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., Fig. 17., 93.
- 51 Kloiber, Á., *Die Gräberfelder von Lauriacum – Das Espelmayrfeld*. Forschungen in Lauriacum, Band 8, Institut für Landeskunde von Oberösterreich, Linz, 1962., 51., Grab 621.
- 52 Ivčević, S., *Kozmetički pribor*. Longae Saloniae I. Arheološki muzej u Splitu, Split, 2002., 340., kat. br. 28.
- 53 Na tragovima vremena. Iz arheološke zbirke Mateja Pavletića. Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2003., 96.
- 54 Sjaz antičkih nekropola Istre. Monografije i katalozi 13, Arheološki muzej Istre, Pula, 2002., 120., kat. br. 196-199; 121., kat. br. 200-204.
- 55 Ivanišević, V. & Nikolić-Đorđević, S., *Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30*. Singidunum 1, Arheološki institut, Beograd, 1977., Slika 59., 9.
- 56 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., T. I., 15.
- 57 Dular, A., *Rimske koščene igle iz Slovenije*. AV XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1979., 278., Tab. 1., 1-3.
- 58 Ibid., 279.
- 59 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 32-33.; Ruprechts-

Maria T. Biró ovaj tip svrstava u tip V (ukosnice s nepravilno oblikovanom glavom) i na temelju nalaza iz Táca u Mađarskoj produžuje Ruprechtsbergerovo vrijeme datiranja do u 4. stoljeće.⁶⁰ Paralele nalazimo u Ljubljani⁶¹, Tácu⁶² i Veszprému⁶³.

TIP 3 (kat. br. 21./ T. 3: 21)

Tip ukosnice čija je glava kombinacija prethodna dva tipa, dakle valjka i ovala, dok je tijelo ukosnice vretenastog oblika. Po Sofiji Petković ova varijanta ukosnice pripada tipu IV i datira se od 1. do 5. stoljeća.⁶⁴ Kod Erwina M. Ruprechtsbergera ne nalazimo ovu varijantu ukosnice pod tim imenom, već se neki primjerci ovoga tipa mogu zamijetiti u tipu 5 (tip ukosnica s glavama jednostavnih formi), podtip d (ukosnice s glavom u obliku žiga). Ove ukosnice datiraju u 2.-4. stoljeće.⁶⁵ Tip ukosnica s glavom u obliku žiga, ali ovaj put kao tip VII, zamjećujemo i kod Marie T. Biró.⁶⁶ Vesna Šaranović-Svetek ovu je varijantu ukosnica svrstala u grupu ukosnica ovalnih osnovnih oblika i to u tip 7 (polukuglaste ukosnice), a nalaze iz Sirmija datira u drugu polovinu 4. stoljeća.⁶⁷ Paralele nalazimo i u Muzeju Laczkó Dezső u Veszprému.⁶⁸

TIP 4 (kat. br. 22.-40. / T. 3: 22-24.; T. 4: 25-32; T. 5: 33-40)

Tip ukosnice sa zaravnjenom glavom kojoj se tijelo blago sužava od glave prema vrhu. Ova ukosnica služila je za razdjeljivanje i uvijanje pramenova (*acus discerniculum*), ali i za nanošenje boja na obrve, trepavice i kapke.⁶⁹ Sofija Petković ovu varijantu svrstava pod svoj tip XI i datira ga, kao karakterističan tip, u 2.-3. stoljeće. Ponekad su

ove ukosnice mogle imati i dva žlijeba na glavi.⁷⁰ Erwin M. Ruprechtsberger ih svrstava pod ukosnice tipa 8 (tako-zvana „šila“) i ovaj tip, kao i Sofija Petković, smatra *acus discerniculumom* i aplikatorom pri ukrašavanju lica. Smatra kako ih se treba datirati od prve polovine 2. do treće četvrtine 3. stoljeća, a najniži datum temelji na nalazu iz Lentije.⁷¹ Maria T. Biró ovaj tip ukosnica smješta u svoju grupu neukrašenih ukosnica, kao najjednostavniji tip uopće. Komad kosti polirao se po čitavoj površini, ali ne uvijek do savršenstva. Jedan kraj ukosnice bio je tup, a nasuprotni zašiljen. Ona smatra da ova grupa nema glavu te ju naziva širim krajem igle koji može biti ravno ili zašiljeno (stožasto) poliran.⁷² U ovome su radu to dva različita tipa, kao i kod Sofije Petković. Maria T. Biró također spominje njihovu veličinu i na temelju toga stvara podtipove manjih neukrašenih ukosnica (do 9 cm dužine) i većih neukrašenih ukosnica (oko 12 cm dužine).⁷³ Autorica u svome radu o koštanim predmetima iz Brigecciona spominje i njihovu drugu namjenu, osim kao ukosnice i aplikatori, služile su kao igle za sapinjanje odjeće. Ovaj se tip ukosnica rabio u velikoj mjeri diljem Carstva, a pronalasci nekorištenih ukosnica ovoga tipa vrlo su rijetki.⁷⁴ Vesna Šaranović-Svetek, u svome radu o tipologiji koštanih predmeta iz Srijemske Mitrovice, ovu varijantu ukosnice svrstava u prvu grupu, pod ukosnice jednostavnih osnovnih oblika, tip 1 (stožaste ukosnice, sa ravno završenim tijelom). Datiraju se okvirno u vremensko razdoblje od druge polovine 1. do druge polovine 3. stoljeća, a ove iz Sirmija datira od početka 2. do druge polovine 3. stoljeća.⁷⁵ Anja Dular ovu varijantu ukosnica svrstava u grupu jednostavnih ukosnica koje mogu biti ravno ili zašiljeno obrađene. Ona se također priklanja mišljenju da je ova varijanta ukosnica služila za razdjeljivanje pramenova (*acus discerniculum*).⁷⁶ Paralele našem tipu 4 nalazimo u Sloveniji (Ljubljana⁷⁷, Maribor⁷⁸, Drnovo⁷⁹), Srbiji (Srijemska Mitrovica, Beograd⁸⁰, područje Gornje

berger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 199, 202-213, 215-220.
 60 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 32.; Plate XXI-XXIV.
 61 Plesničar-Gec, Lj. i suradnici, Starokršćanski center v Emoni. Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana, 1983., T. 10, 51-52.
 62 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 15., 123; Fig. 18., 149; Fig. 32., 291; Fig. 33., 322.
 63 Római Kori ékszerek és viseleti tárgyak a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Gyűjteményéből, Veszprém, 2005., 41., 14.2.53.
 64 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezi-je. Arheološki institut, Beograd, 1995., 30.
 65 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 32-33.; Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 157, 160, 162-163, 166, 168, 170.
 66 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 32.; Plate XXVI., 275, 277, 280, 282-284.
 67 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., T. I., 12.
 68 Római Kori ékszerek és viseleti tárgyak a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Gyűjteményéből, Veszprém, 2005., 43., 14.4.9.
 69 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezi-je. Arheološki institut, Beograd, 1995., 32.

70 Ibid, 32.; T. XIV, 8-12.

71 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 39-40.; Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 313-314, 316, 318, 322-324, 328, 477.

72 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 31.; Plate XII.; XIII., 112-113, 115-117, 123; XIV., 125-133; XV., 146-147.

73 Ibid

74 Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., 180., Fig. 17., 86.

75 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 151-152, Tabla I, 2.

76 Dular, A., *Rimske koščene igle iz Slovenije*. AV XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1979., 278.

77 Plesničar-Gec, Lj. i suradnici, Starokršćanski center v Emoni. Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana, 1983., T. 10., 58-61.

78 Dular, A., *Rimske koščene igle iz Slovenije*. AV XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1979., Tab. 1., 14-15.

79 Petru, S. & Petru, P., Neviodunum (Drnovo pri Krškem). Katalogi in monografije 15, Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana, 1978., Tabela XI., 40.

80 Ivanišević, V. & Nikolić-Đorđević, S., Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30. Singidunum 1, Arheološki institut, Beograd, 1977., 138., Slika 59., 1.

Mezije), Mađarskoj (Szöny, Tác⁸¹, Dunapentele, područja županije Veszprém⁸²), Hrvatskoj (Sisak⁸³), Njemačkoj i Austriji (Lorch, Petronell).⁸⁴

TIP 5 (kat. br. 41.-65./ T. 6: 41-48; T. 7: 49-56; T. 8: 57-64; T 9: 65)

Tip 5 čine ukosnice sa stožastom glavom kojoj se tijelo blago sužava od glave prema vrhu. Ovaj je tip ukosnica, baš kao i prethodni, služio pri razdjeljivanju kose (*acus discerniculum*) i pri nanošenju boje na trepavice, obrve i kapke. Sofija Petković u svojoj tipologiji ovu varijantu ukosnica svrstava pod tip XII i datira ih, kao karakterističan tip, u 2.-3. stoljeće.⁸⁵ Erwin M. Ruprechtsberger ovu varijantu svrstava pod tip 8 (takozvana „šila“) i smatra da su služile kao *acus discerniculum*. Datira ih, kao i prethodni tip, od prve polovine 2. do treće četvrtine 3. stoljeća.⁸⁶ Maria T. Biró ovaj tip ukosnica, kao i naš tip 4, svrstava u svoju grupu neukrašenih ukosnica, kao najjednostavniji tip uopće, i to sa stožasto poliranom glavom. Na naš se tip odnosi i njezina podjela ukosnica po veličini na manje neukrašene ukosnice (do 9 cm dužine) i veće neukrašene ukosnice (oko 12 cm dužine).⁸⁷ Vesna Šaranović-Svetek ove ukosnice svrstava u svoju prvu grupu ukosnica jednostavnih osnovnih oblika, u tip 2 (stožaste ukosnice, s malom stožastom glavom). Datira ih okvirno od kraja 1. do druge polovine 3. stoljeća, a ove iz Srijemske Mitrovice datira od polovine 2. do polovine 3. stoljeća.⁸⁸ Vesna Šaranović-Svetek navodi i usamljeno mišljenje Eleméra G. Gasparetza kako je ovaj tip ukosnica služio kao pribor za pisanje, točnije kao stilus. On spominje oštar vrh i glavu izlisanu od česte uporabe, a sve to na materijalu iz Narodnog muzeja i Muzeja Akvinka u Budimpešti.⁸⁹ Paralele nalazimo u Sloveniji (Maribor⁹⁰),

Srbiji (Srijemskoj Mitrovici, Beogradu⁹¹, Hrtkovicima⁹², Kostolcu⁹³, području Gornje Mezije), Mađarskoj (Szöny, Tác⁹⁴, Dunapentele i područja županije Veszprém⁹⁵), Hrvatskoj (Gardun⁹⁶, Sisak⁹⁷), Njemačkoj i Austriji (Lorch).

TIP 6 (kat. br. 66.-67./ T. 9: 66-67)

Tip 6 čine ukosnice u obliku zarubljenog stošca kojima se tijelo blago sužava od glave prema vrhu. Kao i prethodna dva tipa, ovaj tip ukosnice služio je kao *acus discerniculum* i bio je u funkciji aplikatora. Sofija Petković ovu varijantu ukosnica svrstava pod tip XIII i datira ga u isto vremensko razdoblje, kao i prethodna dva tipa, u 2. do 3. stoljeće.⁹⁸ Kod Erwina M. Ruprechtsbergera i ovu varijantu nalazimo pod tipom 8 (takozvana „šila“). Autor također smatra da je ovaj tip ukosnica služio kao *acus discerniculum*. Erwin M. Ruprechtsberger ih, kao i prethodna dva tipa, datira od prve polovine 2. do treće četvrtine 3. stoljeća.⁹⁹ U knjizi *The bone objects of the Roman collection* Maria T. Biró pod svojom grupom neukrašenih ukosnica ne spominje ovaj tip ukosnice, ali ga nalazimo u tabli XV pod brojem 144 (nalazište Dunapentele).¹⁰⁰

TIP 7 (kat. br. 68.-88./ T. 9: 68-72; T. 10: 73-80; T. 11: 81-88)

Tip 7 čine ukosnice s kuglastom glavom i vretenastim tijelom. Kod Sofije Petković nalazimo ovu varijantu ukosnica pod tipom III (ukosnice s loptastom glavom). Autorica ovaj tip dijeli na dvije varijante: 1. sa većom loptastom glavom, koja može biti ukrašena urezima ili od tijela ukosnice odvojena žljebovima¹⁰¹; 2. s manjom, ponekad

81 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 7., 20, 23; Fig. 10., 62, 66, 77-78; Fig. 12., 93, 96-97; Fig. 22., 201; Fig. 26., 222-223, 225.; Bánki, Zs., *Forschungen in Gorsium im Jahre 1974*. Alba Regia XV, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1977., 168., T. II., 16.

82 Római Kori ékszerek és viseleti tárgyak a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Gyűjteményéből, Veszprém, 2005., 32., 14.2.10.; 43., 14.4.10, 14.4.13; 47., 14.9.1.13.; 104., 53.212.

83 Na tragovima vremena. Iz arheološke zbirke Mateja Pavletića. Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2003., 95.

84 Biró, M. T., *The bone objects of the roman collection*. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., Plate XIV., 128.

85 Petković, S., *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezije*. Arheološki institut, Beograd, 1995., 32-33.

86 Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 9, Linz, 1979., 39-40.; Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 315, 317, 320-321, 325-326, 329-332, 334-336.

87 Biró, M. T., *The bone objects of the roman collection*. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 31.; Plate XIII., 114, 117; XIV., 134-137; XV., 138-143, 145, 148-151.

88 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 152, Tabla I, 4.

89 Ibid

90 Dular, A., *Rimske koščene igle iz Slovenije*. AV XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1979., Tab. 1., 12-13.

91 Ivanišević, V. & Nikolić-Dorđević, S., *Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30*. Singidunum 1, Arheološki institut, Beograd, 1977., 138., Slika 59., 3-5.

92 Dautova Ruševljan, V., *Villa rustica na lokalitetu Vranj u Hrtkovicima*. RVM 41-42, Novi Sad, 1999-2000., 17., T. II., 9-10.

93 Zotović, Lj. & Jordović, Č., *Viminacium 1. Nekropola „Više groblja“*. Arheološki institut, Beograd, 1990., T. CLVIII., 4; T. CLXI. 2; T. CLXX., 2.

94 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 7., 22; Fig. 10., 61, 63-65, 81; Fig. 12., 94-95; Fig. 22., 203; Fig. 26., 224; Fig. 32., 301; Fig. 34., 330, 334; Fig. 38., 430.

95 Római Kori ékszerek és viseleti tárgyak a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Gyűjteményéből, Veszprém, 2005., 41., 14.2.55; 48., 14.9.1.21.

96 Tončinić, D., *Koštani i drugi nalazi*. Tilurium I. Istraživanja – Forschungen 1997. – 2001., Golden marketing, Zagreb, 2003., 264., T. 1, 10.

97 Na tragovima vremena. Iz arheološke zbirke Mateja Pavletića. Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2003., 95.

98 Petković, S., *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezije*. Arheološki institut, Beograd, 1995., 33.

99 Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 9, Linz, 1979., 39-40.; Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 319, 327.

100 Biró, M. T., *The bone objects of the roman collection*. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 70.

101 Petković, S., *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Me-*

nemarno izrađenom glavom.¹⁰² U ovome radu priklanjamo se ovoj podjeli tako da broj od 20 ukosnica dijelimo na tri podtipa:

Tip 7a - ukosnice s većom kuglastom glavom

Tip 7b - ukosnice s manjom kuglastom glavom

Tip 7c - ukosnice s kuglastom zašiljenom glavom

Sofija Petković ove ukosnice datira u 3.-4. stoljeće, s mogućnošću da se varijanta 2 javlja još u 2. stoljeću. B. G. Peters smatra kako su ove jednostavne ukosnice služile kao stilusi, ali Sofija Petković tvrdi da su glave ovih ukosnica bile nepogodne za brisanje. Dokaz tomu je i nalaz brončane škrinjice s kozmetičkim priborom iz Intercise.¹⁰³ Erwin M. Ruprechtsberger ukosnice s kuglastom glavom svrstava u tip 5 (tip s glavama jednostavnih formi)¹⁰⁴, podtip b (ukosnice sa zbijenom glavom)¹⁰⁵, podtip c (ukosnice s ovalnom do okruglastom glavom), podtip e (ukosnice s malom glavom)¹⁰⁶ i podtip h (ukosnice sa srednje velikom različito oblikovanom glavom).¹⁰⁷ Paralele za naš *tip 7a* (kat. br. 68.-74.) nalazimo u crtežima Erwina M. Ruprechtsbergera broj 81, 86, 88-90, 93, 98, 106, 109, 113, 123, 125, 130, 142, 144, 149, 240-242, 246-247, 251-252 i 254. Crteži broj 116, 150, 174-176, 182, 192 i 198 odgovaraju našem tipu *7b* (75.-84.), dok tipu *7c* odgovaraju crteži broj 132-133, 135-137, 147-148, 151-156, 172, 181, 243-245, 257-258, 260, 262-265, 267-268. Ove podtipove datira u razdoblje od posljednje četvrtine 2. do treće četvrtine 3. stoljeća.¹⁰⁸ Maria T. Biró ovaj tip ukosnica svrstava u grupu ukosnica s kuglastom glavom koja ima deset tipova.¹⁰⁹ Analogije našim tipovima pronalazimo u tipovima I, II i V. Kao i ostale kuglaste ukosnice, tip I (ukosnice s velikom kuglastom glavom) spada u najčešće koštane nalaze u naseljima. Ukosnice ovoga tipa mogu imati promjer glave i do 1 centimetar te je često vrat, u usporedbi s glavom, vrlo tanak. Prosječna dužina im iznosi 5-6 centimetara.¹¹⁰ Tip II (ukosnice s malom kuglastom glavom) gotovo su dva puta duže od ukosnica s velikom kuglastom glavom, 7-10 centimetara. Maria T. Biró ih datira od 2. do 4. stoljeća.¹¹¹ Našem tipu *7c* (85.-88.) odgovara tip V (ukosnice s nepravilno oblikovanom glavom) koji se izrađivao rukom i u velikom broju proizvodio u provinciji.¹¹² Vesna Šaranović-Svetek ovu varijantu smješta u ukosnice ovalnih osnovnih oblika i to u tip 5 (ukosnice s pravilno kuglastom glavom) i tip 6

(ukosnice s glavom nepravilno kružnog oblika). Analogije se nalaze na području Francuske, Austrije (Linz, Lorch), Njemačke, Mađarske (Szöny, Dunapentele, Tác¹¹³), Srbije (Srijemska Mitrovica, Hrtkovci¹¹⁴, Beograd¹¹⁵, Kostolac¹¹⁶), Hrvatske (Solin¹¹⁷, Sisak¹¹⁸, Medulin¹¹⁹, Nin¹²⁰) i Slovenije (Ljubljana, Maribor, Ptuj). Vesna Šaranović-Svetek ih datira u kasnocarsko doba od početka 3. do kraja 4. stoljeća.¹²¹ No, sve dosada iznesene datacije nisu valjane jer je istraživanjem starokršćanskog centra u Emoni došlo do novih spoznaja vezanih uz ovaj tip ukosnica. Naime, istraživanjima su na vidjelo izašli koštani predmeti, svakodnevne i ukrasne uporabe, među kojima su bile i ukosnice s kuglastom glavom. Uz koštane nalaze nađena je i keramika tankih stijenki i novac koji su datirali nalaze u najraniju građevnu fazu od 1. do 3. stoljeća.¹²² Najstarija ukosnica s kuglastom glavom datirana je u klaudivjevsko doba, a nešto malo mlađe su one sa sjeverne emonske nekropole što su pomoću staklenih posuda datirane u drugu polovinu 1. stoljeća. Na području antičke Emone pronađene su i ukosnice koje se zahvaljujući novcu mogu datirati u kasnu antiku. Osim u Ljubljani, ovakve su ukosnice na području Slovenije pronađene i u Mariboru, a u posebno velikom broju u Ptuj.¹²³ Ovim pronalaskom došlo je do novih spoznaja o dataciji ovoga tipa – od 1. do 4. stoljeća. Velika Dautova Ruševljan i Olga Brukner također donose ovu dataciju.¹²⁴

TIP 8 (kat. br. 89./ T. 12: 89)

Tip 8 čine ukosnice s višestranom glavom koja može biti sastavljena od različitih geometrijskih oblika (kugle, polukugle, valjka, kocke) koji su žljebovima i prstenastim

zije. Arheološki institut, Beograd, 1995., 30.; T. XII., 7-8, 10, 13-16.

102 Ibid., 30.; T. XII., 1-6, 9, 11-12.

103 Ibid., T. XII., 1-16.

104 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 74-85, 474.

105 Ibid., Abb. 86-156.

106 Ibid., Abb. 171-198.

107 Ibid., Abb. 232-268.

108 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 32-33.

109 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 31-33.; Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., 153-192., 180., Fig. 17., 89-90.

110 Ibid., 31-32, Plate XVI., 152-153.

111 Ibid., 32, Plate XVI., 154-163; Plate XVII., 164-174.

112 Ibid., 32, Plate XXI., 220; Plate XXII., 231; Plate XXIII., 239; Plate XXIV., 250, 256.

113 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 7., 17-18; Fig. 8. 33-34.; Fig. 15., 106, 108-113, 124, 127; Fig. 18., 144-148; Fig. 21., 185; Fig. 29., 256-258, 260, 263, 265, 270-271, 273; Fig. 33., 306, 313-315, 317-318, 323-325, 327.; Bánki, Zs., *Forschungen in Gorsium im Jahre 1974*. Alba Regia XV, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1977., 168., T. II., 12-13.

114 Dautova Ruševljan, V., *Villa rustica na lokalitetu Vranj u Hrtkovcima*. RVM 41-42, Novi Sad, 1999-2000., T. 2., 7-8, 11.

115 Ivanišević, V. & Nikolić-Dorđević, S., *Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30*. Singidunum I, Arheološki institut, Beograd, 1977., 139., Slika 59., 6-7.

116 Zotović, Lj. & Jordović, Č., *Viminacium I. Nekropola „Više groblja“*. Arheološki institut, Beograd, 1990., T. XXIII, 10.

117 Ivčević, S., *Kozmetički pribor*. Longae Salona I. Arheološki muzej u Splitu, Split, 2002., 340-341., kat. br. 24-26, 35.

118 Na tragovima vremena. Iz arheološke zbirke Mateja Pavletića. Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2003., 96.

119 Sijaj antičkih nekropola Istre. Monografije i katalozi 13, Arheološki muzej Istre, Pula, 2002., 121, kat. br. 205-207.

120 Nedved, B., *Nakit rimskog razdoblja*. Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas, katalog izložbe, Arheološki muzej i Etnografski odjel Narodnog muzeja u Zadru, Zadar, 1981., 151., kat. br. 5.

121 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 152-153., Tabla I, 9. i II, 9.

122 Plesničar-Gec, Lj., *Starokršćanski center v Emoni*. Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana, 1983., 13; T. 4, 34-35.; T. 10, 54.; T. 20, 22-24.; T. 29, 40.

123 Dular, A., *Rimske koščene igle iz Slovenije*. AV XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1979., 278.

124 Dautova Ruševljan, V. & Brukner, O., *Gomolava*. Rimski period. Novi Sad, 1992., 87., T. 21, 113.

plastičnim istacima odvojeni jedni od drugih. Ove ukosnice izrađivane su na tokarskom strugu i mogle su biti ukrašene urezima. Kod Sofije Petković ove ukosnice nalazimo pod tipom VI, a dijeli ih na pet varijanti: 1. glava je sastavljena od kuglastih članaka i plastičnih prstenastih istaka¹²⁵; 2. kuglasta je glava odvojena plastičnim prstenastim istacima od tijela ukosnice, a vrh završava plastičnim prstenastim istacima ili gumbastim ispupčenjem¹²⁶; 3. valjkasta je glava odvojena plastičnim prstenastim istacima od tijela ukosnice i drugoga članka, a drugi članak može biti stožast, kuglast, gumbast ili u obliku češera¹²⁷; 4. kockasta je glava plastičnim prstenastim istacima odvojena od tijela ukosnice i drugog gumbastog članka¹²⁸ i 5. glava ukosnice je u obliku češera, a od tijela i drugog gumbastog članka odvojena plastičnim rebrom.¹²⁹ Sofija Petković smatra kako je ovaj tip, osim za sprežanje kose, služio i za sprežanje odjeće, a ove su ukosnice mogle služiti i u medicinske svrhe. Tip datira u razdoblje 2.-4. stoljeća, ali se varijanta 1 i varijanta 3 javljaju i tijekom 4. stoljeća.¹³⁰ Erwin M. Ruprechtsberger ovu varijantu ukosnica svrstava u tip 4 (ukosnice s različito ukrašenim glavama), podtip a (ukosnice u obliku stošca na više članaka)¹³¹, podtip e (ukosnice s prema gore smanjenim člancima)¹³², podtip g (ukosnice s glavom profiliranom u obliku kvadra)¹³³, podtip i (ukosnice s polukuglastim člancima)¹³⁴ i podtip n (monumentalne raskošne ukosnice).¹³⁵ Ne datira ih prije 200. g. Također smatra kako su ukosnice podtipa n služile pri ukrašavanju svećanih frizura, ali i pri ukrašavanju svećane odjeće.¹³⁶ Maria T. Biró smješta ih u svoju grupu bogato ukrašenih ukosnica koju dijeli na dvije podgrupe: 1. nefigurativne ukosnice i 2. figurativne ukosnice. Paralele za naš tip pronalazimo u prvoj grupi u tipu II (ukosnice s kuglastom glavom i različito oblikovanim vrhom na njoj)¹³⁷, tipu III (ukosnice s višečlanom, većinom kuglastom glavom i urezanim ukrasima)¹³⁸ i tipu V (ukosnice s ukrašenom glavom u obliku žiga).¹³⁹ Maria T. Biró ove ukosnice datira u 4. stoljeće.¹⁴⁰ Kod Vesne Šaranović-Svetek naš tip pronalazimo u lokalnoj varijanti ukosnica koja pripada grupi ukosnica jednostavnih

osnovnih oblika, tipu 4 (ukosnice sa spiralno kaneliranom glavom). Ova lokalna varijanta datirana je u razdoblje od kraja 2. do druge polovine 4. stoljeća.¹⁴¹ Paralele nalazimo u Srbiji (Srijemska Mitrovica, Beograd¹⁴²), Mađarskoj (Szöny, Tác¹⁴³, Dunapentele, Keszthely i područja županije Veszprém¹⁴⁴), Austriji (Linz) i Hrvatskoj (Solín¹⁴⁵, Medulin¹⁴⁶).

TIP 9 (kat. br. 90.-91./ T. 12: 90-91)

Tip 9 čine ukosnice s glavom u obliku češera koja je od tijela ukosnice odijeljena žljebovima ili prstenastim plastičnim istacima. Češeri su različitih oblika (od okruglih dostožastih) i mogu biti ukrašeni urezanim spiralama i mrežama ili mogu biti i neukrašeni. Sofija Petković donosi ovu varijantu kao tip 10 i datira ga u severijansko doba, kraj 2. do prve polovine 3. stoljeća, ali ostavlja i mogućnost trajanja tipa do u 5. stoljeće. Velik broj ukosnica s glavom u obliku češera nađen je u Gornjoj Meziji (*Diana, Viminacium, Horrea Margi*). Sofija Petković također donosi podatak kako je najveći broj ukosnica ovoga tipa koncentriran na limesu, u utvrđenjima, a ne u gradskim naseljima kako je za očekivati. Njihova uporaba, osim kao ukosnica, svodila se na sapinjanje odjeće, a imale su magijski karakter i određenu ulogu u kultu mrtvih.¹⁴⁷ Erwin M. Ruprechtsberger na temelju ukosnica iz Laurijaka donosi ove ukosnice pod tipom 2 (ukosnice u obliku češera).¹⁴⁸

Češer je u mitologiji povezan s Dionizom (češer kراسi njegov tirs), Posejdom, Panom, Kibelom i Dijanom. Mramorni i kameni češeri krunili su nadgrobnne spomenike pokojnika (za to imamo primjere kao što je grobno polje Burglstein u Juvavu (Salzburg)) i više su bili simbol nego dekoracija. Češeri su bili poveznica između smrti i sadašnjice¹⁴⁹, bili su i simboli plodnosti, obnavljanja prirode i života u dionizijskim kultovima.¹⁵⁰ Maria R. Alföldi datirala

125 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezijske. Arheološki institut, Beograd, 1995., 30.; T. XIII, 7-12.

126 Ibid., 30-31, T. XIII, 13-14.

127 Ibid., 31, T. XIII, 15.

128 Ibid., T. XIII, 16-17.

129 Ibid., T. XIII, 18-19.

130 Ibid., 31.

131 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 30.; Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 40-42.

132 Ibid., Abb. 39.

133 Ibid., Abb. 45-46.

134 Ibid., Abb. 52.

135 Ibid., Abb. 49-50.

136 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 31.

137 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 33.; Plate XXVIII, 303.

138 Ibid., 33-34; Plate XXIX, 314-321; Plate XXX, 322-333.

139 Ibid., 34; Plate XXXIII, 358, 360-362.

140 Ibid., 34.; Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., 182., Fig. 18., 110-114.

141 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 152., Tabla I, 10.

142 Ivanišević, V. & Nikolić-Đorđević, S., *Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30*. Singidunum 1, Arheološki institut, Beograd, 1977., 139., Slika 59., 15-16.

143 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 7., 22; Fig. 10., 76; Fig. 17., 140-141; Fig. 22., 188-190; Fig. 33., 328; Fig. 34., 330, 334; Fig. 38., 430.; Bánki, Zs., *Forschungen in Gorsium im Jahre 1974*. Alba Regia XV, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1977., 168., T. II., 15.; Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 22., 188-189; Fig. 33., 328.

144 Római Kori ékszerek és viseleti tárgyak a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Gyűjteményéből, Veszprém, 2005., 76., 50.2.2.6; 77., 50.2.2.8; 102., 53.198.

145 Ivčević, S., *Kozmetički pribor*. Longae Salonae I. Arheološki muzej u Splitu, Split, 2002., 341., kat. br. 36.

146 Sjjaj antičkih nekropola Istre. Monografije i katalogi 13, Arheološki muzej Istre, Pula, 2002., 121., 209.

147 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezijske. Arheološki institut, Beograd, 1995., 32.; T. XV., 8-17.

148 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 3-12.

149 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 26.

150 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Me-

je ove ukosnice u kraj 2. do u 3. stoljeće. Kod Erwina M. Ruprechtsbergera ukosnice s glavom češera nalazimo i pod njegovom grupom 4 (ukosnice s različito ukrašenim glavama), podtip f (ukosnice sa češerima na više istaka).¹⁵¹ Maria T. Biró svrstava ovaj tip u svoju grupu bogato ukrašenih ukosnica u prvu podgrupu (nefigurativnih ukosnica), tip IV (ukosnice s glavom češera). Dok Erwin M. Ruprechtsberger nije u potpunosti siguran treba li ulogu češera u kultu mrtvih pripisivati i ukosnicama, Maria T. Biró smatra da imaju isto simbolično značenje. Autorica također spominje veliku popularnost ovoga ukrasa polovinom 3. stoljeća.¹⁵² Kod Vesne Šaranović-Svetek ovu varijantu ukosnice nalazimo u grupi ukosnica oblika stiliziranog biljnog ornamenta, u tipu 11 (ukosnice s glavom u obliku borove šišarke).¹⁵³ Ove ukosnice široko su rasprostranjene pa ih nalazimo na području Njemačke, Austrije (Linz, Salzburg), Mađarske (Szöny, Dunapentele, Tác¹⁵⁴), Rumunjske (Turda), Srbije (Srijemska Mitrovica), Slovenije (Ljubljana¹⁵⁵) i Hrvatske (Sisak¹⁵⁶, Solin¹⁵⁷, Medulin¹⁵⁸, Podgrađe¹⁵⁹). Vesna Šaranović-Svetek ih datira u drugu polovinu 2. do u 3. stoljeće.¹⁶⁰ Kordula Gostenčnik spominje kako se stilizirani oblici ovoga tipa mogu naći još i u 4. stoljeću.¹⁶¹

TIP 10 (kat. br. 92.-93. / T. 12: 92-93)

Tip 10 čine ukosnice s glavom u obliku lukovice ili glavice luka. Sofija Petković u svojoj tipologiji ne donosi ovu varijantu ukosnica, za razliku od Erwina M. Ruprechtsbergera koji ga svrstava u tip 4 (ukosnice s različito ukrašenim glavama), podtip I (ukosnice s glavom u obliku luka) i datira ga u zadnju četvrtinu 2. do u treću četvrtinu 3. stoljeća.¹⁶² Maria T. Biró ukosnice s lukovičastom glavom

zije. Arheološki institut, Beograd, 1995., 32.

- 151 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 30.; Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 43-44.
- 152 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 34.; Plate XXXI, 335-345; Plate XXXII, 346-354; Plate XXXIII, 357.; Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., 182., Fig. 19., 119-125.
- 153 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 153-154., Tabla I, 6, 14, 16.
- 154 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 22., 192-193.
- 155 Plesničar-Gec, Lj. i suradnici, Starokršćanski center v Emoni. Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana, 1983., T. 10., 57?
- 156 Na tragovima vremena. Iz arheološke zbirke Mateja Pavletića. Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2003., 96.
- 157 Ivčević, S., *Kozmetički pribor*. Longae Saloniae I. Arheološki muzej u Splitu, Split, 2002., 341., kat. br. 33.
- 158 Sjaj antičkih nekropola Istre. Monografije i katalozi 13, Arheološki muzej Istre, Pula, 2002., 121., 208.
- 159 Nedved, B., *Nakit rimskog razdoblja*. Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas, katalog izložbe, Arheološki muzej i Etnografski odjel Narodnog muzeja u Zadru, Zadar, 1981., 151., kat. br. 9.
- 160 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 153-154., Tabla I, 6, 14, 16.
- 161 Gostenčnik, K., Die Beinfunde vom Magdalensberg. Verlag des Landesmuseums Kärnten, Klagenfurt, 2005., 94., Tafel 21., 2-3.
- 162 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus

svrstava u grupu neukrašenih ukosnica, u tip IX (ukosnice s glavom u obliku luka). Autorica smatra da su glave ukosnica oblikovane kao lukovičaste fibule (karakteristično za 4. stoljeće). Ovaj se tip ukosnica rijetko javlja jer je izrađivan u manjem broju, kao i one sa stožasto završenom glavom (naš tip 12).¹⁶³ Vesna Šaranović-Svetek ovu varijantu također donosi kao tip 10 (lukovičaste ukosnice, ukosnice s glavom u obliku lukovice) i to u grupi ukosnica ovalnih osnovnih oblika. Ove ukosnice rasprostranjene su na širokom području Njemačke, Mađarske (Szöny, Tác¹⁶⁴), Srbije (Srijemska Mitrovica, Beograd¹⁶⁵) i Hrvatske (Sisak¹⁶⁶, Solin¹⁶⁷), ali su brojčano slabo zastupljene. Posebno su tipične za područje Panonije u kasnocarskom vremenu od početka 3. do kraja 4. stoljeća.¹⁶⁸

TIP 11 (kat. br. 94.-97. / T. 12: 94-96; T. 13:97)

Tip 11 čine ukosnice s glavom u obliku poliedra. Sofija Petković je na temelju oblika i veličine glave ove ukosnice razvrstala na tri varijante: 1. ukosnice s poliedarskom glavom¹⁶⁹; 2. ukosnice s malom poliedarskom glavom koja je nemarno obrađena¹⁷⁰ i 3. ukosnice s prizmatičnom ili kockastom glavom koja je ukrašena s ukriženim urezima na bočnim stranama.¹⁷¹ Što se tiče datiranja, nema kronoloških razlika kod ovih varijanti. Ovaj tip datira se u drugu polovinu 3. do u 4. stoljeće, ali se smatra da su lošije izrađeni primjerci iz 5. stoljeća. Sofija Petković tvrdi kako ovaj tip ukosnica nije nastao po uzoru na germanske poliedarske naušnice i igle od plemenitog metala, već smatra kako su one rimskog porijekla te da su poslužile kao uzor narodima seobe.¹⁷² Erwin M. Ruprechtsberger ukosnice s poliedarskom glavom svrstava u tip 3.¹⁷³ Ovaj tip ukosnica bio je vrlo rasprostranjen diljem Engleske, Francuske, Njemačke

den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 30-31.; Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 55.

- 163 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 32.; Plate XXVII, 287-288.; Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., Fig. 19., 126-133.
- 164 Biró, M. T., *Gorsium bone carvings*. Alba Regia XXIII, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár, 1987., Fig. 18., 149.
- 165 Ivanišević, V. & Nikolić-Đorđević, S., *Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30*. Singidunum 1, Arheološki institut, Beograd, 1977., 139., Slika 59., 11.
- 166 Na tragovima vremena. Iz arheološke zbirke Mateja Pavletića. Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2003., 97.
- 167 Ivčević, S., *Kozmetički pribor*. Longae Saloniae I. Arheološki muzej u Splitu, Split, 2002., 340., kat. br. 31.
- 168 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 153., Tabla I, 1.
- 169 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mežije. Arheološki institut, Beograd, 1995., 29.; T. XI., 1-6, 12-17.
- 170 Ibid., T. XI., 7-8.
- 171 Ibid., T. XI., 9-11.
- 172 Ibid., 29.
- 173 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 15-27.

(i u barbarskim i u rimskim grobovima)¹⁷⁴, ali i na području Mađarske, Austrije i Makedonije.¹⁷⁵ Zahvaljujući zatvorenim grobnim cjelinama, ukosnice s poliedarskom glavom datirao je u drugu polovinu 3. do u 4. stoljeće.¹⁷⁶ Maria T. Biró ovaj tip ukosnica svrstava u svoju grupu ukrasnih ukosnica, u tip VI (ukosnice u obliku oktaedra) koji je karakterističan za 4. stoljeće.¹⁷⁷ Vesna Šaranović-Svetek ukosnice s poliedarskom glavom svrstava u grupu ukosnica geometrijskih osnovnih oblika pod tip 16 (poliedarske ukosnice, sa glavom u obliku poliedra). Ove su ukosnice posebno omiljene i u velikom broju zastupljene na području južne Panonije. Vesna Šaranović-Svetek datira ih u drugu polovinu 3. do u 4. stoljeće.¹⁷⁸

TIP 12 (kat. br. 98.-99./ T. 13: 98-99)

Tip 12 čine ukosnice sa stožastom glavom koja je od tijela odvojena žljebovima i plastičnim prstenastim istacima. Ove ukosnice služile su za pričvršćivanje kose u pundu na zatiljku, a mogle su stajati horizontalno ili vertikalno ovisno o vrsti frizure koju su pridržavale. Ukosnice sa stožastom glavom slične su ukosnicama s oba obrađena kraja, ne samo po dimenzijama, već i po namjeni (pričvršćivanje punde). Sofija Petković ovu varijantu ukosnica datira u drugu polovinu 3. do u 4. stoljeće i svrstava ga u svojoj tipologiji u tip V.¹⁷⁹ Naš tip ukosnice nalazimo kod Erwina M. Ruprechtsbergera pod tipom 4 (ukosnice s različito ukrašenom glavom), podtip a (ukosnice u obliku stošca) koji ima 4 varijante: α (na kocki)¹⁸⁰; β (na valjku)¹⁸¹; γ (na više ploha, članaka)¹⁸² i δ (na kugli).¹⁸³ Erwin M. Ruprechtsberger varijantu α ne datira prije 200. g., dok je varijanta β nađena u Brunnu uz novac Licinija I., tako da se datira u drugu trećinu 4. stoljeća.¹⁸⁴ Maria T. Biró ne razlikuje ovaj tip ukosnica od tipa s višečlanom glavom (naš tip 8). U njezinoj tipologiji ovakve ukosnice nalazimo u dvije različite grupe i pod dva različita tipa, u grupi kuglastih ukosnica pod tipom VIII (ukosnice sa stožastom glavom)¹⁸⁵ i u grupi

ukrasnih ukosnica pod tipom III (ukosnice s višečlanom, većinom kuglastom glavom i urezanim ukrasima).¹⁸⁶

UKOSNICE NEUTVRĐENE TIPOLOŠKE PRIPADNOSTI (kat. br. 100.-105./ T. 13: 100-105)

U katalogu ovoga rada prisutne su i ukosnice s većim oštećenjima. Oštećenja se javljaju u vidu slomljenog vrha i glave ukosnice. Nedostatak glave stvara najveće probleme pri pokušaju određenja tipologije samih ukosnica, s obzirom da se tip određuje prema izgledu glave. No, ako je lom ukosnice nastao iznad vrata, koji je u obliku plastičnog istaka, na temelju njega može se pretpostaviti moguća pripadnost ukosnice jednom od poznatih tipova. Ukosnici pod kat. br. 100 može se približno pretpostaviti pripadnost tipu s manjom ili većom kuglastom glavom; tipu sa stožastom glavom odvojenom od tijela žljebovima ili prstenastim plastičnim istacima; tipu s višečlanom glavom; tipu s glavom u obliku šišarke; tipu u obliku Sabazijeve ruke; tipu s glavom u obliku Venere; tipu s glavom u obliku ženskog poprsja ili tipu s glavom u obliku životinje. Ukosnicama pod kat. br. od 101 do 105 ne može se niti pretpostaviti moguća tipološka pripadnost jer su lomovi nastali na tijelu ukosnice, ispod vrata.

Što se tiče ostalih ukosnica, pohranjenih u Zbirci koštanih predmeta Muzeja Slavonije, njihov broj je velik (okvirno govoreći broj ukosnica penje se do 1000, ne uključujući istraživanja posljednjih desetak godina), a u Muzej su dospjele otkupima te sustavnim i zaštitnim istraživanjima. Ukosnicama koje su u Muzej dospjele otkupom, također je nepoznato nalazište, a za one koje potječu sa zaštitnih istraživanja imamo točno mjesto nalazišta (Toplana, Topnička vojarna, Vijenac narodnih heroja Slavonije, Oreškovićeve ulica itd.). Sve one potječu s područja Donjeg grada gdje je rimsku Mursu ubicirao Katančić, ali i mnogi drugi poslije njega. Vršeći pregled materijala Zbirke koštanih predmeta uočili smo i određenu količinu drugih tipova ukosnica koje se ne javljaju u donacijama (ukosnica s glavom u obliku životinje, ukosnica s glavom u obliku ženskog poprsja, ukosnica u obliku životinjskog papka ili Sabazijeve ruke, ukosnica s čavličastom glavom, ukosnice ukrašene na oba kraja itd.), no one će biti tema nekih budućih radova. Smatramo kako je velika količina koštanog materijala (stari fundus Muzeja, ali i novija zaštitna istraživanja na području Osijeka), i to ne samo koštanih ukosnica, sjajan poticaj za sustavnu obradu koštanog materijala. Vjerujemo da će ta obrada, uz podatke dobivene novijim istraživanjima, uroditi rezultatima koji će potvrditi postojanje veće provincijske koštano-rezačke radionice u Mursi.

- 174 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 27.
 175 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 154.
 176 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 28.
 177 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 34.; Plate. XXXIII., 363-367.; Biró, M. T., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum*. AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1987., 182., Fig. 19., 134-135.
 178 Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*. RVM 27, Novi Sad, 1981., 154., Tabla I, 7.
 179 Petković, S., Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mežije. Arheološki institut, Beograd, 1995., 30.; T. XIII., 3-6.
 180 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 8, Linz, 1978., Abb. 28.
 181 Ibid., Abb. 29-32.
 182 Ibid., Abb. 40-42.
 183 Ibid., Abb. 37.
 184 Ruprechtsberger, E. M., Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz. LAF Band 9, Linz, 1979., 29-30.
 185 Biró, M. T., The bone objects of the roman collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II., Budapest, 1994., 33.;

Plate XXVII. 285-286.

186 Ibid., Plate XXIX. 315-316, 319; Plate XXX. 328-333; Plate XXXI. 334.

KATALOG

1. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 1: 1.)

Inv. br. 873/2

Koštana ukosnica s glavom u obliku valjka. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 7,95 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 1 (s više ili manje pravilnom valjkastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

2. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 1: 2.)

Inv. br. 873/3

Koštana ukosnica s glavom u obliku valjka koja je blago ovalnog presjeka. Plašt glave ima manja oštećenja. Na vratu je ukras u vidu tri horizontalna prstenasta ureza. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 8,4 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,85 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 1 (s više ili manje pravilnom valjkastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

3. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 1: 3.)

Inv. br. 2945/18

Koštana ukosnica s nepravilno oblikovanom valjkastom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 6,4 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,3 cm, pr. glave 0,3 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 1 (s više ili manje pravilnom valjkastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

4. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 1: 4.)

Inv. br. 2945/29

Koštana ukosnica s nepravilno oblikovanom valjkastom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 6,45 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,35 cm, pr. glave 0,35 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 1 (s više ili manje pravilnom valjkastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

5. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 1: 5.)

Inv. br. 2945/9

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 5,25 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,6 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

6. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 1: 6.)

Inv. br. 2945/10

Koštana ukosnica s glavom u obliku spljoštenog ovala koji je s donje strane blago ravno odsječen. Debljina glave iznosi 0,2 cm. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. S jedne je strane ukosnica ravna, a s nasuprotne je veliko ispupčenje. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 5 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,4 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

7. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 1: 7.)

Inv. br. 2945/25

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 8,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,55 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

8. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 1: 8.)

Inv. br. 2945/26

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala koja je s jedne strane ravna. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 6,8 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,6 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

9. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 2: 9.)

Inv. br. 2945/27

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 5,05 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

10. MURSA (Donji grad, Šumadijska 17), donacija J. Šmita (T. 2: 10.)

Inv. br. 7253 b

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 6,7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,6 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

11. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 2: 11.)

Inv. br. 2945/19

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,55 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

12. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 2: 12.)

Inv. br. 9304

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala koja je prema tijelu blago ravno odsječena. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 10,9 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,8 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

13. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 2: 13.)

Inv. br. 9306

Koštana ukosnica glavom u obliku ovala koja je prema tijelu blago ravno odsječena. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika.

Duž. 8,7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,7 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

14. MURSA (?), donacija E. Hilda (T. 2: 14.)

Inv. br. 5861 b

Koštana ukosnica s glavom u obliku nepravilnog ovala i tankog pravokutnog presjeka. Na glavi su vidljiva oštećenja. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika.

Duž. 6,35 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,3 cm, pr. glave 0, cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

15. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 2: 15.)

Inv. br. 9305

Koštana ukosnica s glavom u obliku ovala koja je ukrašena s dva plitka kružna ukrasa (jedan je poliran, drugi zasječen). Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika.

Duž. 10 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,6 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2 (s glavom u obliku ovala)

Lit.: neobjavljeno

16. MURSA (Topnička vojarna), donacija grada Osijeka i C. F. Nubera (T. 2: 16.)

Inv. br. 884/1

Koštana ukosnica s ovalnom, prema vrhu blago zašiljenom glavom koja je od tijela odijeljena plitkim žlijebom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.

Duž. 8,7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,3 cm, pr. glave 0,5 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2a (s glavom u obliku zašiljenog ovala)

Lit.: neobjavljeno

17. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 3: 17.)

Inv. br. 883

Koštana ukosnica s ovalnom zašiljenom glavom na kojoj je pri dnu uočljivo malo oštećenje u vidu plitkog ureza. Glava ukosnice s jedne strane blago je spljoštena. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,45 cm, pr. glave 0,8 cm

Dat.: 1.-5. st.

Tip: 2a (s glavom u obliku zašiljenog ovala)

Lit.: neobjavljeno

18. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 3: 18.)
Inv. br. 2945/14
Koštana ukosnica s ovalnom, prema vrhu blago zašiljenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 5,6 cm, pr. tijela na najširem djelu 0,4 cm, pr. glave 0,65 cm
Dat.: 1.-5. st.
Tip: 2a (s glavom u obliku zašiljenog ovala)
Lit.: neobjavljeno
19. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 3: 19.)
Inv. br. 2945/1
Koštana ukosnica s ovalnom blago zašiljenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog tijela. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,35 cm, pr. glave 0,7 cm
Dat.: 1.-5. st.
Tip: 2a (s glavom u obliku zašiljenog ovala)
Lit.: neobjavljeno
20. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 3: 20.)
Inv. br. 9303
Koštana ukosnica s ovalnom zašiljenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.
Duž. 8,6 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,6 cm
Dat.: 1.-5. st.
Tip: 2a (s glavom u obliku zašiljenog ovala)
Lit.: neobjavljeno
21. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 3: 21.)
Inv. br. 873/1
Koštana ukosnica kojoj je glava kombinacija valjka i ovala. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Na glavi je oštećenje u vidu horizontalnog ureza.
Duž. 6,7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,7 cm
Dat.: 1.-5. st.
Tip: 3 (s glavom koja je kombinacija valjka i ovala)
Lit.: neobjavljeno
22. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 3: 22.)
Inv. br. 9310
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
23. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 3: 23.)
Inv. br. 755/1
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 8,9 cm, pr. tijela/glave 0,9 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)
Lit.: neobjavljeno
24. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 3: 24.)
Inv. br. 755/2
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 6,8 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)
Lit.: neobjavljeno
25. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 25.)
Inv. br. 755/3
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Tijelo je zakrivljeno u stranu. Nedostaje vrh.
Duž. 7,1 cm, pr. tijela/glave 0,4 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)
Lit.: neobjavljeno
26. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 26.)
Inv. br. 755/4
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 8,8 cm, pr. tijela/glave 0,4 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)
Lit.: neobjavljeno
27. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 27.)
Inv. br. 755/5
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 6,9 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

28. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 28.)

Inv. br. 755/8

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 5,6 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

29. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 29.)

Inv. br. 755/9

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.

Duž. 10,2 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

30. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 30.)

Inv. br. 755/10

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 8,4 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

31. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 31.)

Inv. br. 755/11

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je blago ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 5,7 cm, pr. tijela/ glave 0,7 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

32. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 4: 32.)

Inv. br. 755/12

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.

Duž. 5,8 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

33. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 33.)

Inv. br. 755/13

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 5,8 cm, pr. tijela/glave 0,65 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

34. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 34.)

Inv. br. 755/14

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je blago ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 5,4 cm, pr. tijela/glave 0,4 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

35. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 35.)

Inv. br. 755/16

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 6,9 cm, pr. tijela/glave 0,4 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

36. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 36.)

Inv. br. 755/18

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 5,8 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

37. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 37.)

Inv. br. 755/20

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio glave.

Duž. 6 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)

Lit.: neobjavljeno

38. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 38.)

Inv. br. 755/21

Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo

ukosnice je blago ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 8, 1 cm, pr. tijela/glave 0,65 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)
Lit.: neobjavljeno

39. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 39.)
Inv. br. 755/23
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio kod glave.
Duž. 8 cm, pr. tijela/glave 0,75 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)
Lit.: neobjavljeno

40. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 5: 40.)
Inv. br. 755/24
Koštana toaletna ukosnica sa zaravnjenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 7 cm, pr. tijela/glave 0,65 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 4 (sa zaravnjenom glavom)
Lit.: neobjavljeno

41. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 6: 41.)
Inv. br. 755/22
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je blago ovalnog presjeka i sužava se od glave prema vrhu.
Duž. 8,9 cm, pr. tijela/glave 0, 55 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

42. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 6: 42.)
Inv. br. 755/19
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je blago ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.
Duž. 7,2 cm, pr. tijela/ glave 0,6 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

43. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 6: 43.)
Inv. br. 755/15
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 5,2 cm, pr. tijela/glave 0,55 cm

Dat.: 2-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

44. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 6: 44.)
Inv. br. 755/17
Koštana toaletna ukosnica sa stožastom glavom koja je ne-jednako obrađena sa svih strana. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 7,1 cm, pr. tijela/glave 0,4 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

45. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 6: 45.)
Inv. br. 9312
Koštana ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 5,3 cm, pr. tijela/ glave 0,5 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

46. MURSA (?), donacija Đ. Radanovića (T. 6: 46.)
Inv. br. 9308
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 12,9 cm, pr. tijela/ glave 0,45 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

47. MURSA (Donji grad, Šumadijska 17), donacija J. Šmita (T. 6: 47.)
Inv. br. 8822
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 6,7 cm, pr. tijela/glave 0,9 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

48. MURSA (Donji grad, Šumadijska 17), donacija J. Šmita (T. 6: 48.)
Inv. br. 7253 a
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.

Duž. 8,8 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

49. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 7: 49.)

Inv. br. 755/25
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je blago ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 6,7 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

50. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 7: 50.)

Inv. br. 2943/1
Manja koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,8 cm, pr. tijela/glave 0,5 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

51. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 7: 51.)

Inv. br. 2943/2
Manja koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Na sredini tijela ukosnica je zakrivljena u stranu. Nedostaje vrh.
Duž. 7,3 cm, pr. tijela/glave 0,4 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

52. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 7: 52.)

Inv. br. 2943/3
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.
Duž. 6,6 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

53. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 7: 53.)

Inv. br. 2943/4
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Ispod glave nalazi se neravnomjerno izvedeni ukras urezanih crtica. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava

od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 6,2 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

54. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 7: 54.)

Inv. br. 2943/5
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 6,8 cm, pr. tijela/glave 0,5 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

55. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 7: 55.)

Inv. br. 2943/6
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 5,3 cm, pr. tijela/glave 0,75 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

56. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 7: 56.)

Inv. br. 2943/7
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.
Duž. 9,8 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

57. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 8: 57.)

Inv. br. 2943/8
Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 9,2 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm
Dat.: 2.-3. st.
Tip: 5 (sa stožastom glavom)
Lit.: neobjavljeno

58. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 8: 58.)

Inv. br. 2943/9

Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.

Duž. 9,1 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

59. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 8: 59.)

Inv. br. 2943/10

Manja koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 7,3 cm, pr. tijela/glave 0,45 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

60. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 8: 60.)

Inv. br. 2943/11

Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 7,2 cm, pr. tijela/glave 0,6 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

61. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 8: 61.)

Inv. br. 2943/12

Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 6,2 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

62. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 8: 62.)

Inv. br. 2943/13

Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 6,8 cm, pr. tijela/glave 0,9 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

63. MURSA (nepoznato nalazište), zbirka M. Zückera (T. 8: 63.)

Inv. br. 2943/14

Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 7 cm, pr. tijela/glave 0,7 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

64. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 8: 64.)

Inv. br. 2943 a

Veća koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.

Duž. 14,1 cm, pr. tijela/glave 1,1 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

65. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 9: 65.)

Inv. br. 755/6

Koštana toaletna ukosnica sa stožastom glavom koja je nejednako obrađena sa svih strana. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 7 cm, pr. tijela/glave 0,4 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 5 (sa stožastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

66. MURSA (?), donacija C. F. Nubera (T. 9: 66.)

Inv. br. 755/7

Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku zarubljenog stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 6,4 cm, pr. tijela/glave 0,65 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 6 (s glavom u obliku zarubljenog stošca)

Lit.: neobjavljeno

67. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 9: 67.)

Inv. br. 9309

Koštana toaletna ukosnica s glavom u obliku zarubljenog stošca. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.

Duž. 8,4 cm, pr. tijela/glave 0,5 cm

Dat.: 2.-3. st.

Tip: 6 (s glavom u obliku zarubljenog stošca)

Lit.: neobjavljeno

68. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 9: 68.)

Inv. br. 866

Koštana ukosnica s većom kuglastom glavom grube obrade. Od tijela je odvojena plitkim žlijebom ispod kojega je, na udaljenosti od pola centimetra, horizontalni urez. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 7,6 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,6 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7a (s većom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

69. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 9: 69.)

Inv. br. 2945/17

Koštana ukosnica s većom kuglastom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 7,75 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,95 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7a (s većom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

70. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 9: 70.)

Inv. br. 2945/28

Koštana ukosnica s većom kuglastom glavom koja ima manja kružna udubljenja. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.

Duž. 6,5 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,85 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7a (s većom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

71. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 9: 71.)

Inv. br. 2945/22

Koštana ukosnica s većom kuglastom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,45 cm, pr. glave 0,65 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7a (s većom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

72. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 9: 72.)

Inv. br. 2945/23

Koštana ukosnica s većom kuglastom glavom. Tijelo ukos-

nice je kružnog presjeka i vretenastog oblika.

Duž. 7,6 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,9 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7a (s većom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

73. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 10: 73.)

Inv. br. 2945/24

Koštana ukosnica s većom kuglastom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika.

Duž. 8,35 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,8 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7a (s većom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

74. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 10: 74.)

Inv. br. 2945/31

Koštana ukosnica s većom kuglastom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 7,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,6 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7a (s većom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

75. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 10: 75.)

Inv. br. 2945/30

Koštana ukosnica s manjom kuglastom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 6,6 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,55 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

76. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 10: 76.)

Inv. br. 2945/20

Koštana ukosnica s manjom kuglastom glavom oblikovanom nejednakim fasetama. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.

Duž. 7,15 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,55 cm

Dat.: k. 1.-4. st.

Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)

Lit.: neobjavljeno

77. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 10: 77.)
Inv. br. 2945/2
Koštana ukosnica s manjom kuglastom neukrašenom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 3,4 cm, pr. tijela na najširem djelu 0,4 cm, pr. glave 0,5 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
78. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 10: 78.)
Inv. br. 2945/13
Koštana ukosnica s manjom kuglastom glavom koja je u presjeku blago ovalna. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Ukosnica je cijelom svojom dužinom zakrivljena.
Duž. 7,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,3 cm, pr. glave 0,4 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
79. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 10: 79.)
Inv. br. 2945/4
Koštana ukosnica s manjom kuglastom glavom koja na određenim dijelovima izgleda bikonično. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 5,15 cm, pr. tijela na najširem djelu 0,3 cm, pr. glave 0,4 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
80. MURSA (?), donacija E. Hilda (T. 10: 80.)
Inv. br. 5861 a
Manja koštana ukosnica nepravilno oblikovane, manje kuglaste glave čije je tjeme blago zaravnjeno. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 5,9 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,6 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
81. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 81.)
Inv. br. 2945/5
Koštana ukosnica s manjom kuglastom glavom koja ima dva kružna udubljenja, jedno pored drugoga. Donji dio glave, prema tijelu, ravno je odsječen. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,3 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,55 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
82. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 82.)
Inv. br. 2945/6
Koštana ukosnica s manjom nejednako obrađenom kuglastom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,9 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,35 cm, pr. glave 0,55 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
83. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 83.)
Inv. br. 2945/7
Koštana ukosnica s manjom kuglastom glavom ovalnog presjeka. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,8 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,6 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
84. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 84.)
Inv. br. 2945/8
Koštana ukosnica s manjom, nejednako obrađenom, kuglastom glavom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,95 cm, pr. tijela na najširem djelu 0,4 cm, pr. glave 0,4 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7b (s manjom kuglastom glavom)
Lit.: neobjavljeno
85. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 85.)
Inv. br. 2945/21
Koštana ukosnica s manjom kuglastom zašiljenom glavom koja je s jedne strane ravna. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika te je blago zakrivljeno u stranu. Nedostaje vrh.
Duž. 7,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,35 cm, pr. glave 0,55 cm

Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7c (s manjom kuglastom zašiljenom glavom)
Lit.: neobjavljeno

86. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 86.)
Inv. br. 2945/11
Koštana ukosnica s manjom kuglastom zašiljenom glavom kojoj je oštećena gotovo polovica glave. Tijelo je do polovice dužine tijela kružnog, a od polovice prema vrhu vidno ovalnog presjeka. Tijelo je vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,9 cm, pr. tijela na najširem djelu 0,4 cm, pr. glave 0,5 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7c (s manjom kuglastom zašiljenom glavom)
Lit.: neobjavljeno

87. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 87.)
Inv. br. 2945 a
Koštana ukosnica s manjom kuglastom zašiljenom glavom koja sliči na lukovicu ili turban. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika.
Duž. 12,1 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,35 cm, pr. glave 0,6 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7c (s manjom kuglastom zašiljenom glavom)
Lit.: neobjavljeno

88. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 11: 88.)
Inv. br. 2945/12
Koštana ukosnica s manjom kuglastom zašiljenom glavom na kojoj su vidljiva manja oštećenja. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.
Duž. 5,4 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,35 cm, pr. glave 0,5 cm
Dat.: k. 1.-4. st.
Tip: 7c (s manjom kuglastom zašiljenom glavom)
Lit.: neobjavljeno

89. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 12: 89.)
Inv. br. 870
Koštana ukosnica s glavom sastavljenom od dva članka koja su međusobno odvojena žlijebom. Veći članak je gotovo kuglast, ravno odsječen prema tijelu i nepravilnog oblika. Drugi članak je u obliku gumba. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i čitavom dužinom istoga promjera. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 5,5 cm, pr. tijela 0,5 cm, pr. glave 0,7 cm (veliki članak), 0,4 cm (mali članak)
Dat.: 2.-4. st.

Tip: 8 (s višočlanom glavom)
Lit.: neobjavljeno

90. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 12: 90.)
Inv. br. 878
Koštana ukosnica s glavom u obliku okruglog češera. Glava je od tijela odvojena prstenastim istakom promjera sedam milimetara. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 5,45 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,45 cm, pr. glave 0,8 cm
Dat.: k. 2.-5. st.
Tip: 9 (s glavom u obliku češera)
Lit.: neobjavljeno

91. MURSA (Topnička vojarna), donacija grada Osijeka (T. 12: 91.)
Inv. br. 408/1
Koštana ukosnica s blago stožastom glavom u obliku češera koja je od tijela odijeljena žlijebom. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaje vrh.
Duž. 9,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,55 cm, pr. glave 0,5 cm
Dat.: k. 2.-5. st.
Tip: 9 (s glavom u obliku češera)
Lit.: neobjavljeno

92. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 12: 92.)
Inv. br. 2945/16
Koštana ukosnica s glavom u obliku lukovice. Glava je od tijela odvojena četirima žljebovima koji odvajaju tri prstena od kojih je središnji deblji. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 7,15 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,6 cm, pr. glave 0,85 cm
Dat.: k. 2.-4. st.
Tip: 10 (s glavom u obliku lukovice)
Lit.: neobjavljeno

93. MURSA (Donji grad, Šumadijska 17), donacija J. Šmita (T. 12: 93.)
Inv. br. 6828
Koštana ukosnica s glavom u obliku lukovice. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.
Duž. 8,4 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,7 cm, pr. glave 1,2 cm
Dat.: k. 2.-4. st.
Tip: 10 (s glavom u obliku lukovice)
Lit.: neobjavljeno

94. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 12: 94.)
Inv. br. 871/1
Koštana ukosnica s glavom u obliku vertikalno postavljeno- noga pravokutnika čiji su rubovi koso zasječeni nepravilnim trokutnim fasetama. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaje vrh.
Duž. 8,4 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm, pr. glave 0,8 cm
Dat.: 2/2 3.-5. st.
Tip: 11 (s glavom u obliku poliedra)
Lit.: neobjavljeno
95. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 12: 95.)
Inv. br. 2946 e
Koštana ukosnica s poliedarskom glavom koja se sastoji od 13 fasete. Na malom području, vjerojatno jedne fasete, glava je oštećena. Jedna šesterokutna fasete je ukrašena s tri horizontalne urezane linije, od kojih su dvije vanjske tanje, a središnja je šira. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 3,7 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,7 cm
Dat.: 2/2 3.-5. st.
Tip: 11 (s glavom u obliku poliedra)
Lit.: neobjavljeno
96. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 12: 96.)
Inv. br. 2946 d
Koštana ukosnica s poliedarskom glavom koja se sastoji od 13 fasete, od kojih je gornja tjemena fasete ukrašena s gusto raspoređenim urezima. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 6,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,45 cm, pr. glave 0,8 cm
Dat.: 2/2 3.-5. st.
Tip: 11 (s glavom u obliku poliedra)
Lit.: neobjavljeno
97. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 13: 97.)
Inv. br. 2945/15
Koštana ukosnica s manjom, poliedarskom glavom. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika.
Duž. 9,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm, pr. glave 0,4 cm
Dat.: 2/2 3.-5. st.
Tip: 11 (s glavom u obliku poliedra)
Lit.: neobjavljeno
98. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 13: 98.)
Inv. br. 872/2
Koštana ukosnica s malom stožastom glavom koja je od tijela odijeljena žlijebom. Na najširem dijelu tijela, ispod glave, nalaze se dva horizontalna ureza. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu.
Duž. 11,6 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,6 cm, pr. glave 0,5 cm
Dat.: 2/2 3.-4. st
Tip: 12 (sa stožastom glavom odijeljenom žljebovima i prstenastim plastičnim istacima)
Lit.: neobjavljeno
99. MURSA (nepoznato nalazište), donacija M. Zückera (T. 13: 99.)
Inv. br. 2945/3
Koštana ukosnica s glavom u obliku stošca. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i dio tijela.
Duž. 4,05 cm, pr. tijela na najširem djelu 0,45 cm, pr. glave 0,45 cm
Dat.: 2/2 3.-4. st
Tip: 12 (sa stožastom glavom odijeljenom žljebovima i prstenastim plastičnim istacima)
Lit.: neobjavljeno
100. MURSA (nalazište nepoznato), donacija C. F. Nubera (T. 13: 100.)
Inv. br. 880/1
Koštana ukosnica koju je nemoguće tipološki odrediti zbog nedostatka glave. Očuvana su dva prstenasta istaka koja su od tijela odijeljena tankim žlijebom (na kojemu je lom i nastao). Zbog prstenastih istaka može se pretpostaviti moguća pripadnost ukosnice jednome od ovih tipova (po tipologiji S. Petković): tipu 3 – tipu s manjom ili većom kuglastom glavom; tipu 5 – tipu sa stožastom glavom odvojenom od tijela žljebovima i prstenastim istacima; tipu 6 – tipu s višočlanom glavom; tipu 10 – tipu s glavom u obliku šišarke; tipu 14 – tipu u obliku Sabazijeve ruke; tipu 15 – tipu s glavom u obliku Venere; tipu 16 – tipu s glavom u obliku ženskog poprsja; tipu 17 – tipu s glavom u obliku životinje. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i blago se sužava od glave prema vrhu. Nedostaju vrh i glava.
Duž. 6,1 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,7 cm
Dat.: nemoguće odrediti
Tip: nemoguće odrediti
Lit.: neobjavljeno
101. MURSA (nalazište nepoznato), donacija C. F. Nubera (T. 13: 101.)
Inv. br. 877
Koštana ukosnica čije je tijelo ovalnog presjeka i vretenastog oblika. Nedostaju vrh i glava.
Duž. 7,8 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,5 cm

Dat.: nemoguće odrediti
Tip: nemoguće odrediti
Lit.: neobjavljeno

102. MURSA (nepoznato nalazište), donacija Đ. Radanovića (T. 13: 102.)

Inv. br. 9311

Koštana ukosnica koju je nemoguće tipološki odrediti zbog nedostatka glave. Tijelo ukosnice je ovalnog presjeka i vidljivo je da se od glave sužavalo prema vrhu. Za razliku od glave, vrh je očuvan.

Duž. 6,2 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,7 cm

Dat.: nemoguće odrediti

Tip: nemoguće odrediti

Lit.: neobjavljeno

103. MURSA (Šumadijska 17), donacija J. Šmita (T. 13: 103.)

Inv. br. 8821

Koštana ukosnica koju je nemoguće tipološki odrediti zbog nedostatka glave. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i sužava se od glave prema vrhu koji je očuvan.

Duž. 8,9 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,45 cm

Dat.: nemoguće odrediti

Tip: nemoguće odrediti

Lit.: neobjavljeno

104. MURSA (Šumadijska 17), donacija J. Šmita (T. 13: 104.)

Inv. br. 7687b

Koštana ukosnica koju je nemoguće tipološki odrediti zbog nedostatka glave. Tijelo ukosnice je kružnog presjeka i sužava se od glave prema vrhu koji je očuvan.

Duž. 8,1 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,4 cm

Dat.: nemoguće odrediti

Tip: nemoguće odrediti

Lit.: neobjavljeno

105. MURSA (nepoznato nalazište), donacija C. F. Nubera (T. 13: 105.)

Inv. br. 876

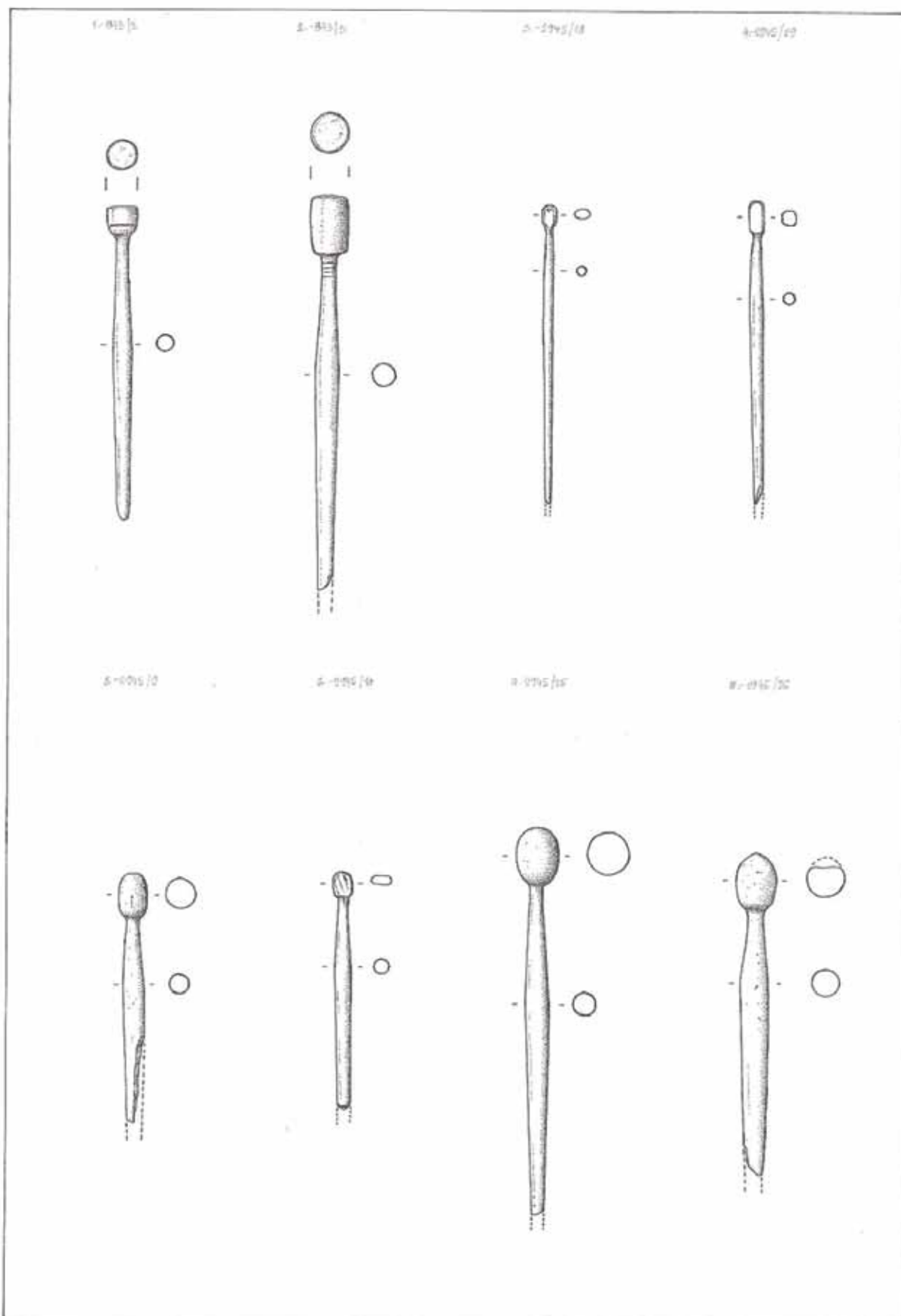
Koštana ukosnica koju je nemoguće tipološki odrediti zbog nedostatka glave. Tijelo ukosnice je ovalnoga presjeka i vretenastog oblika.

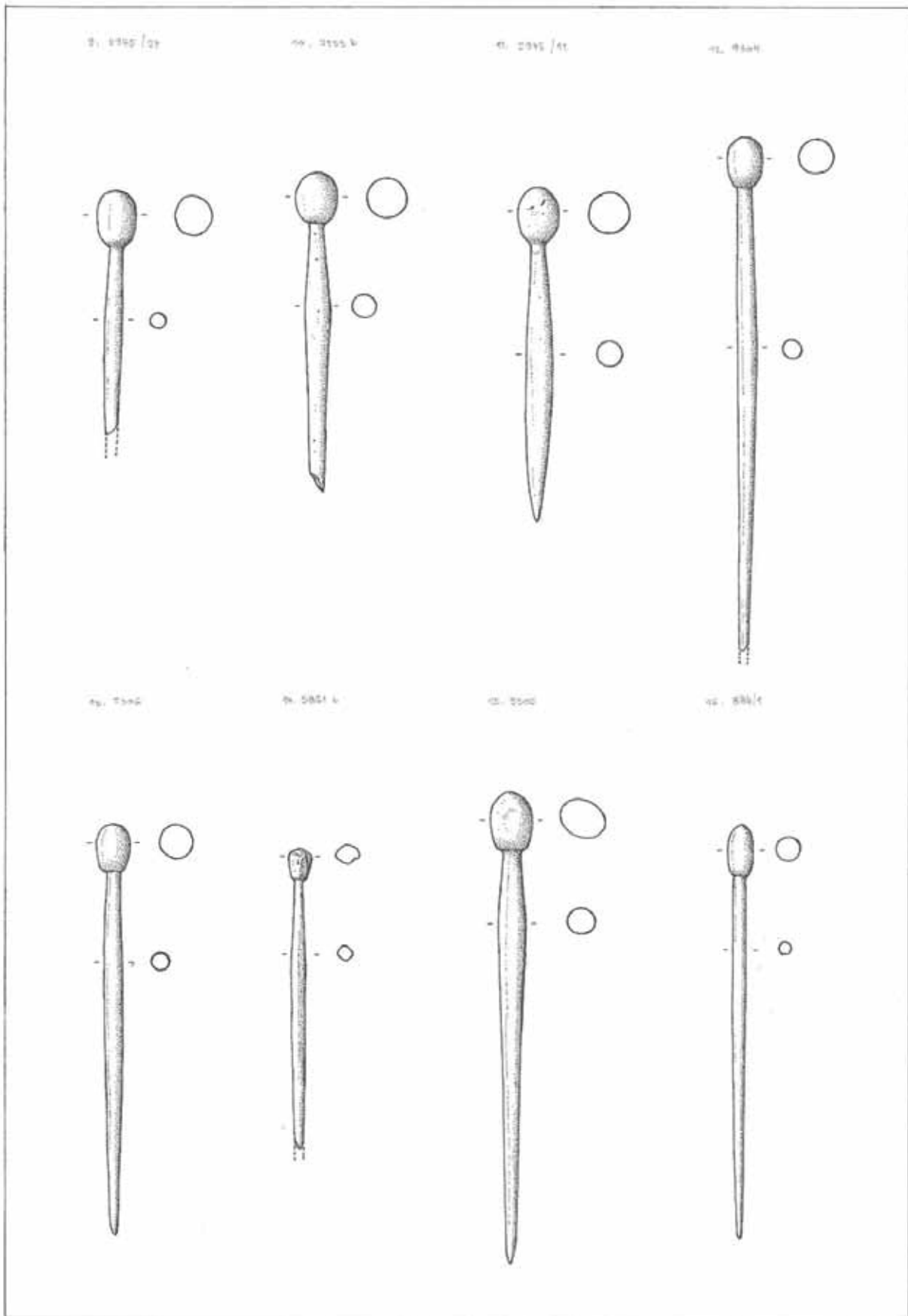
Duž. 4,1 cm, pr. tijela na najširem dijelu 0,45 cm

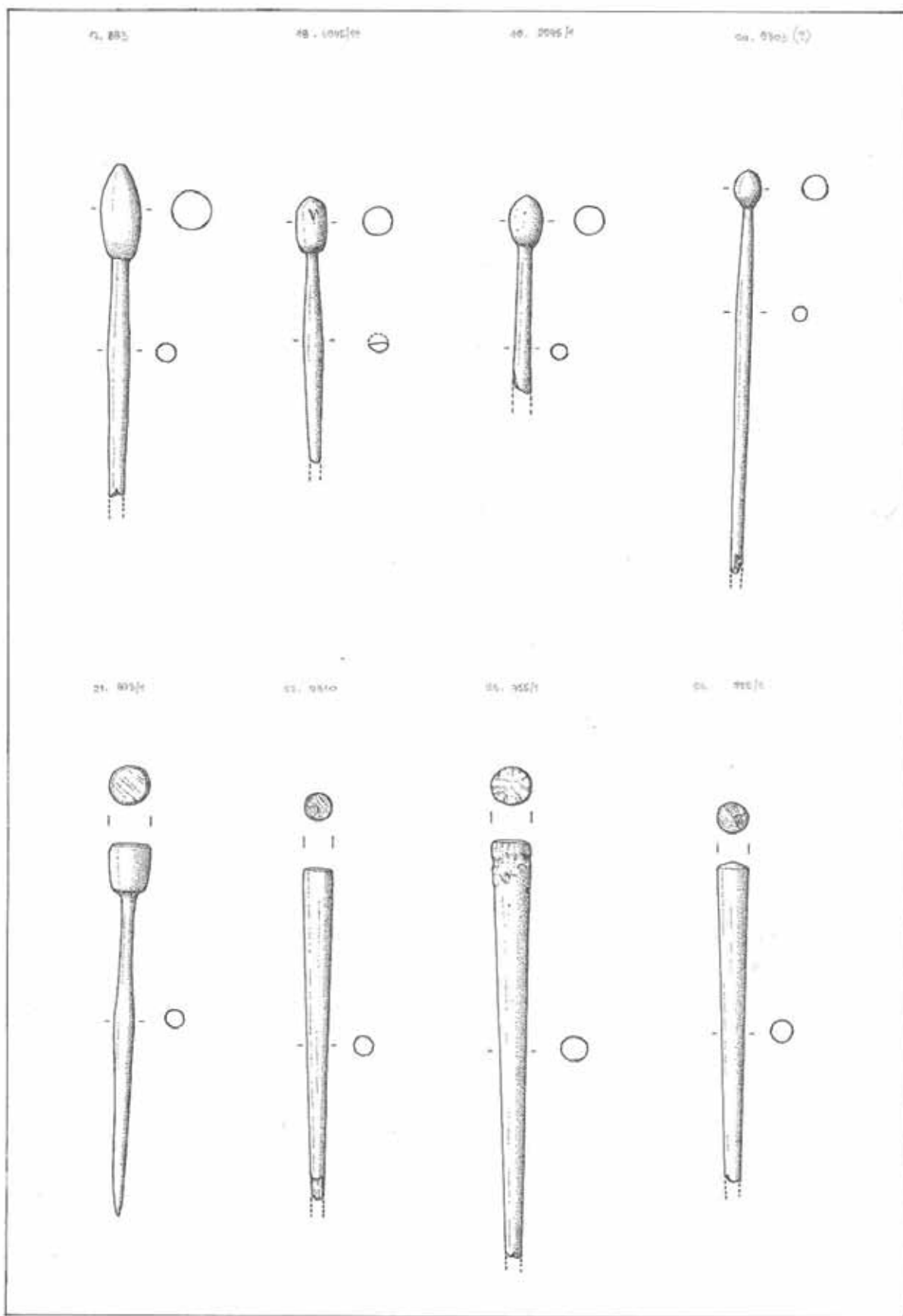
Dat.: nemoguće odrediti

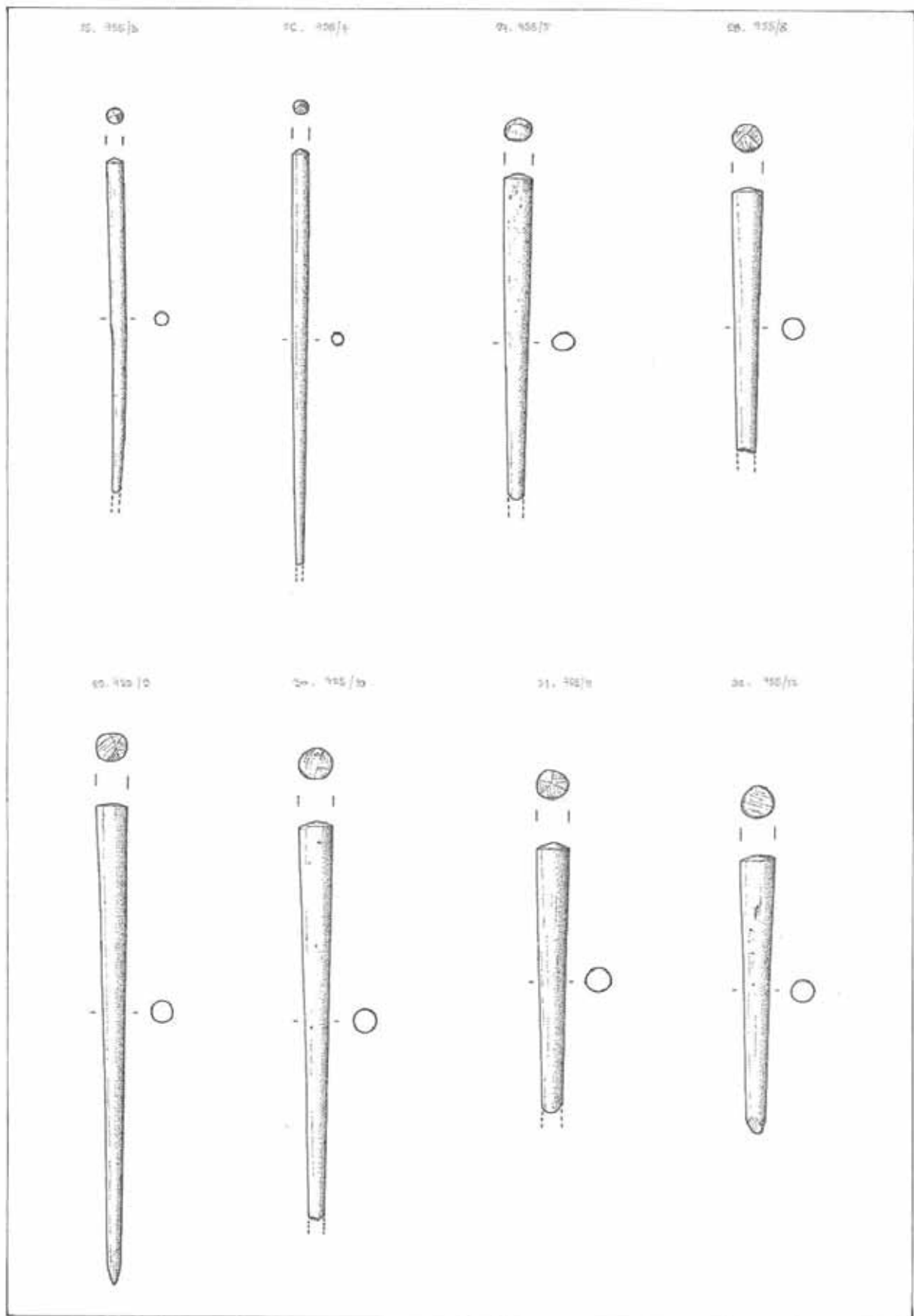
Tip: nemoguće odrediti

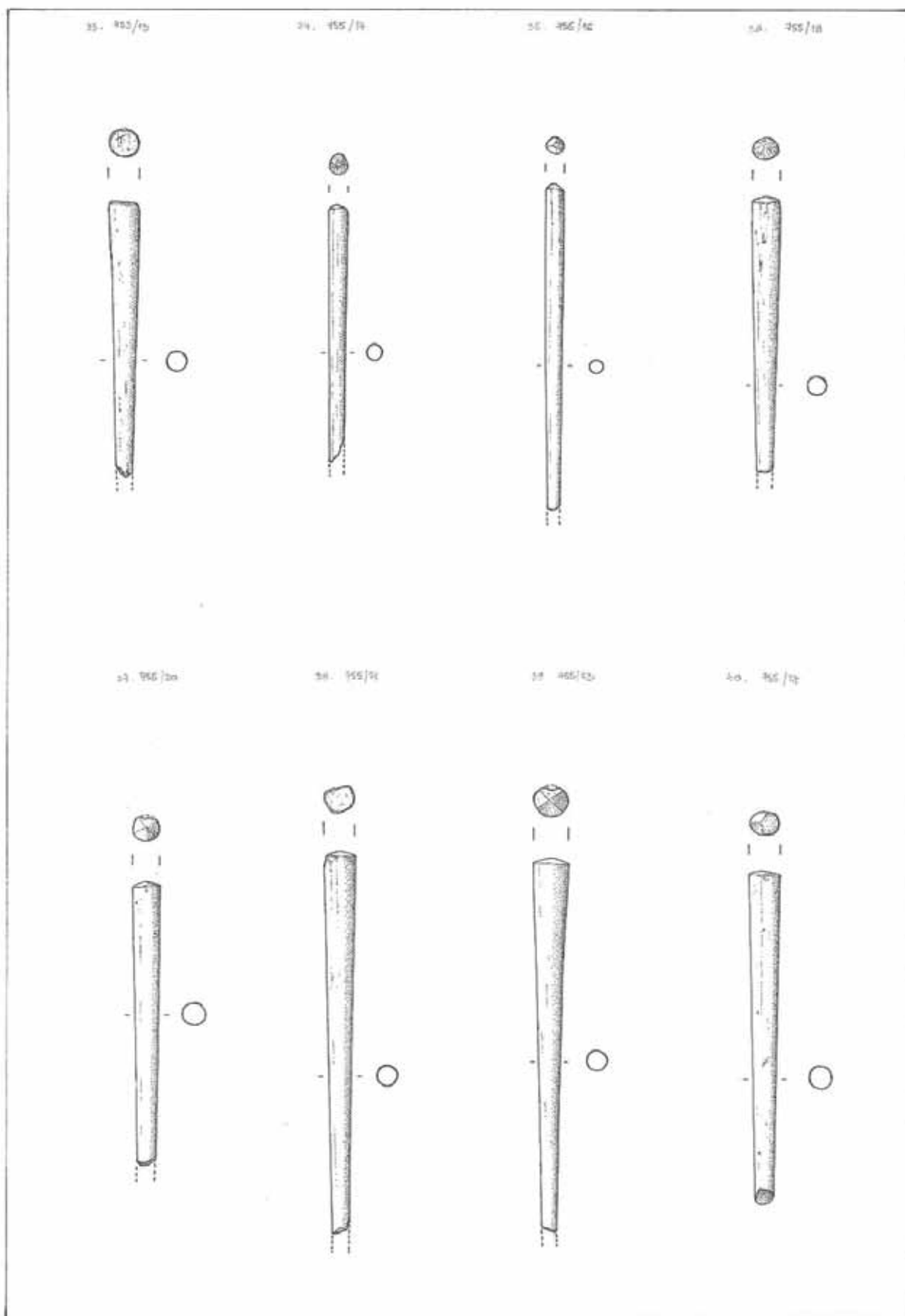
Lit.: neobjavljeno

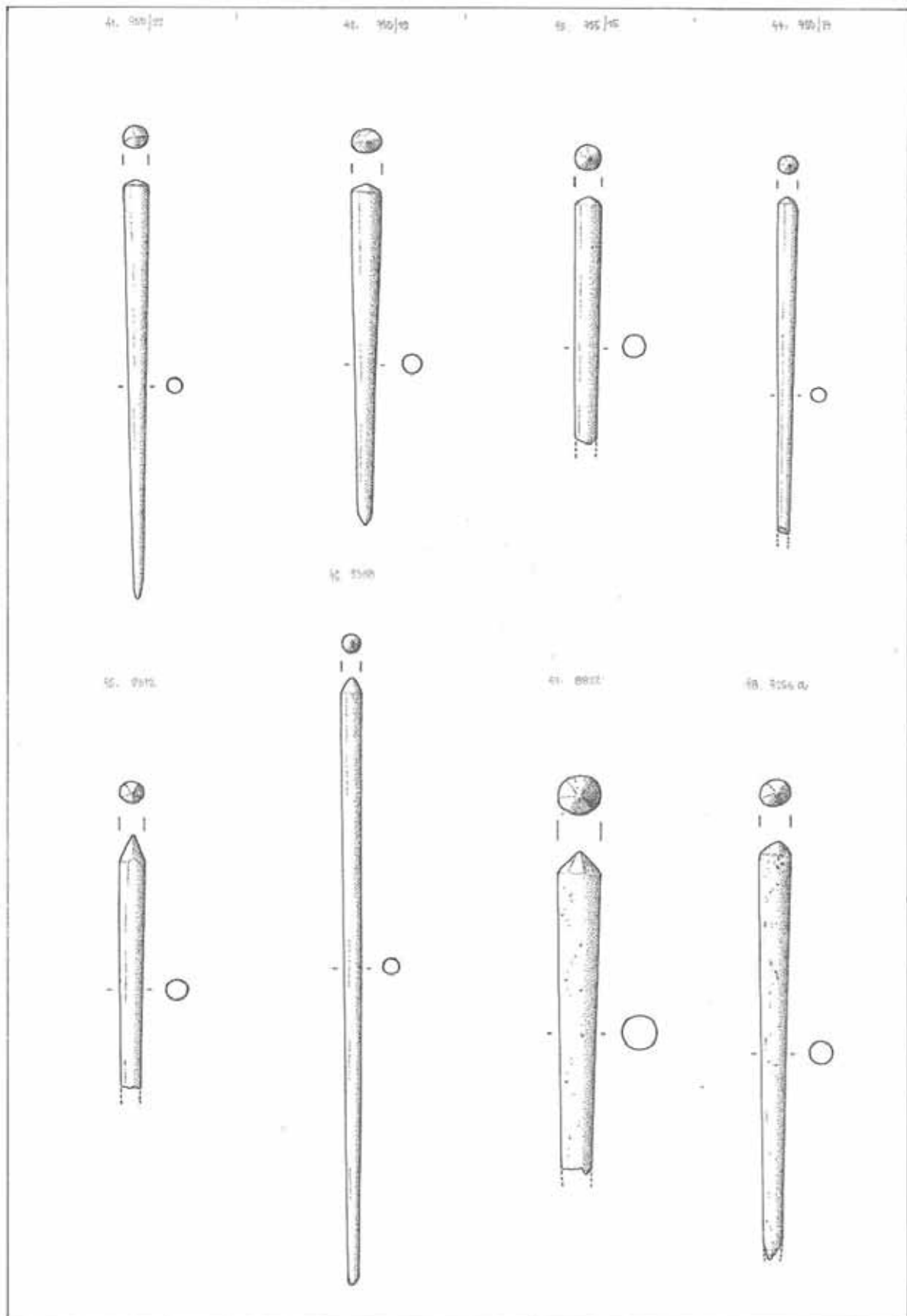

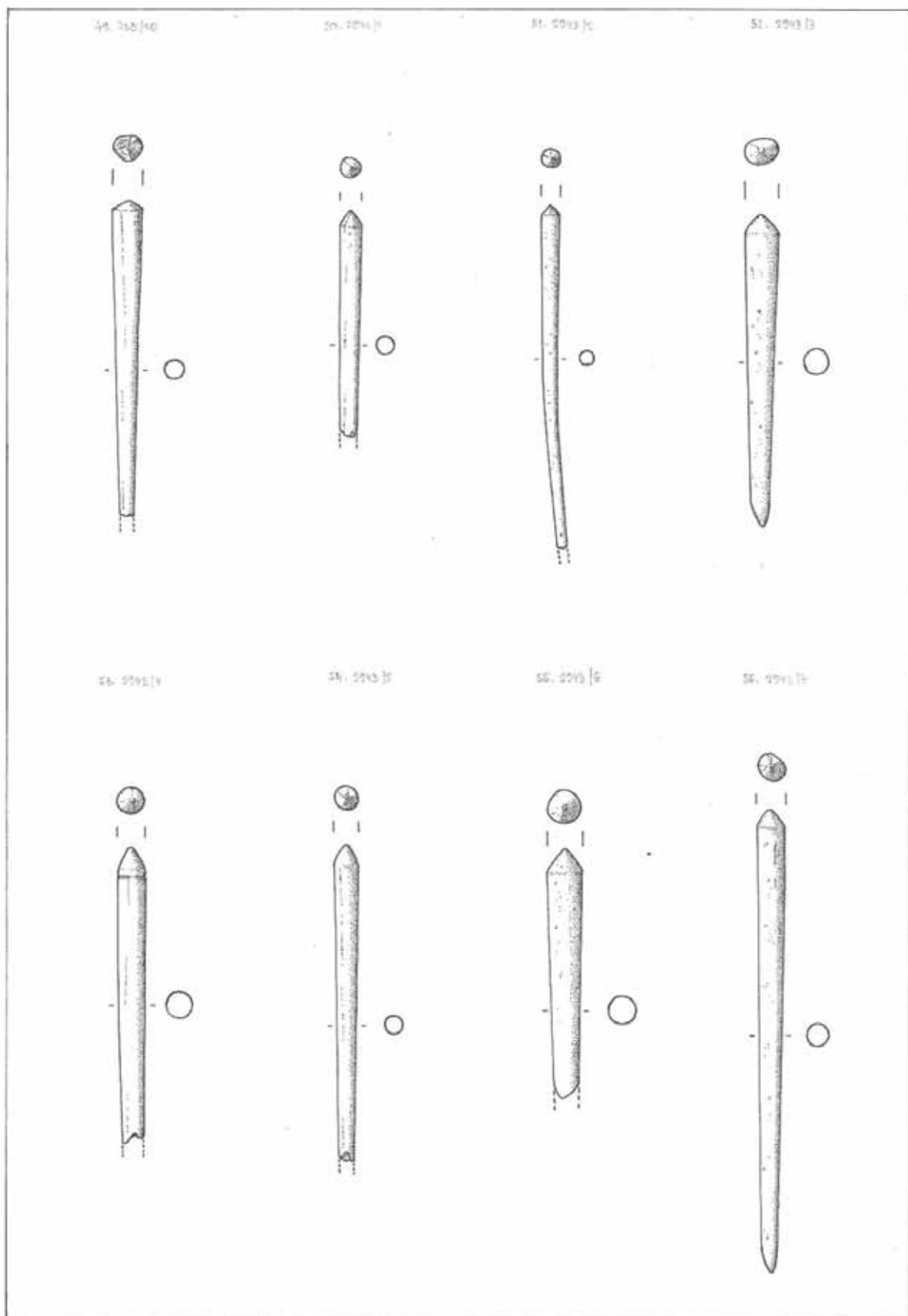

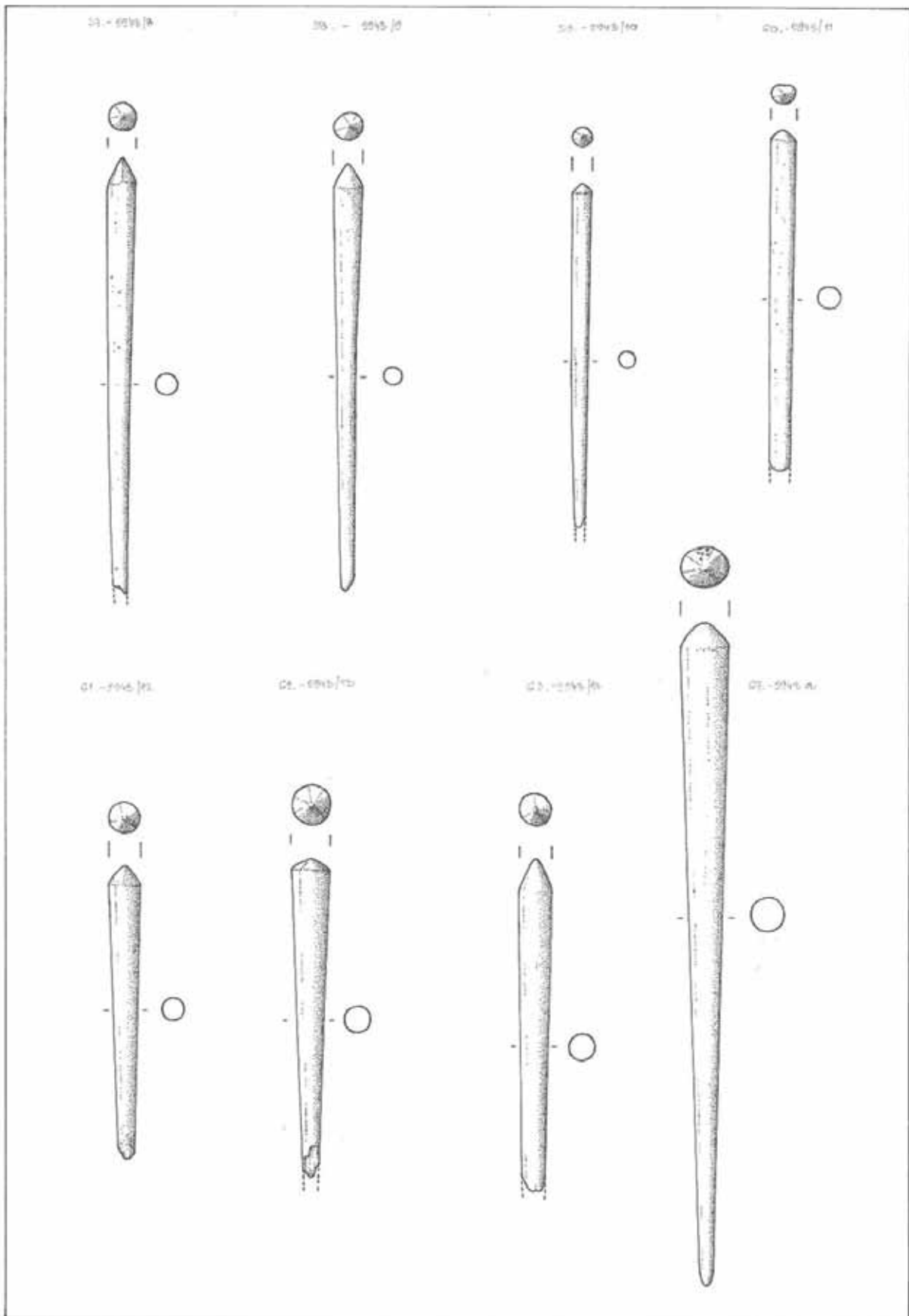

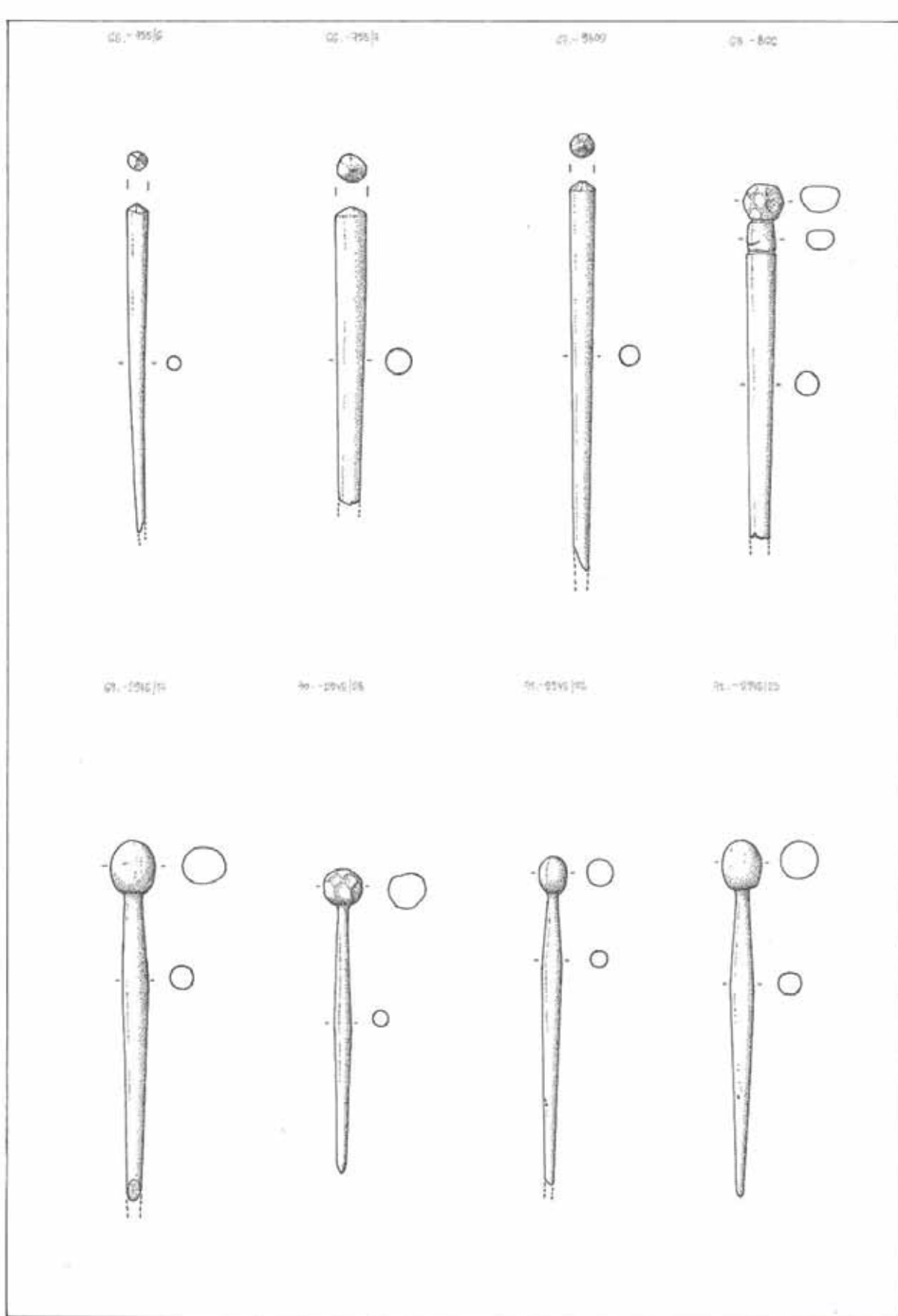

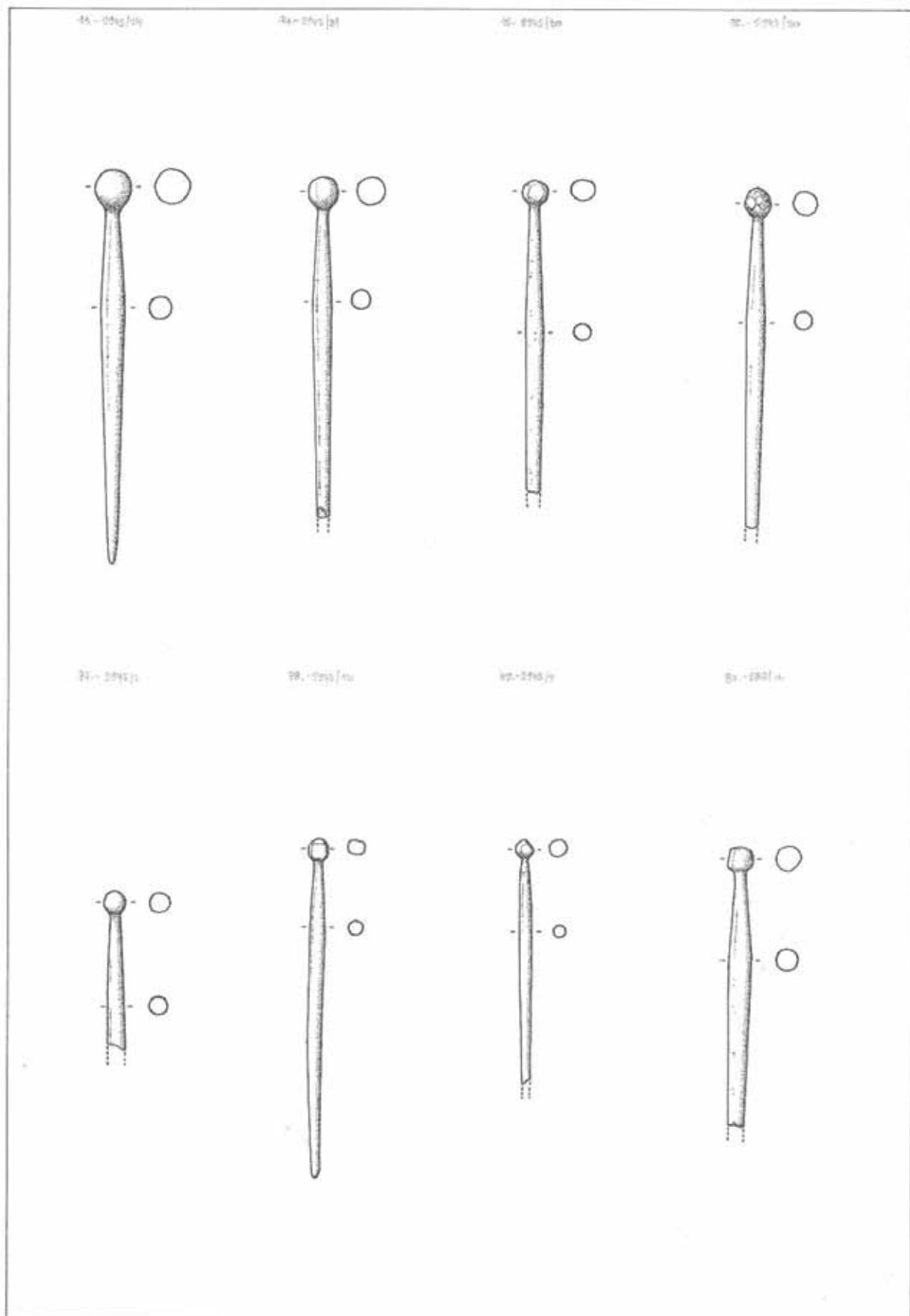

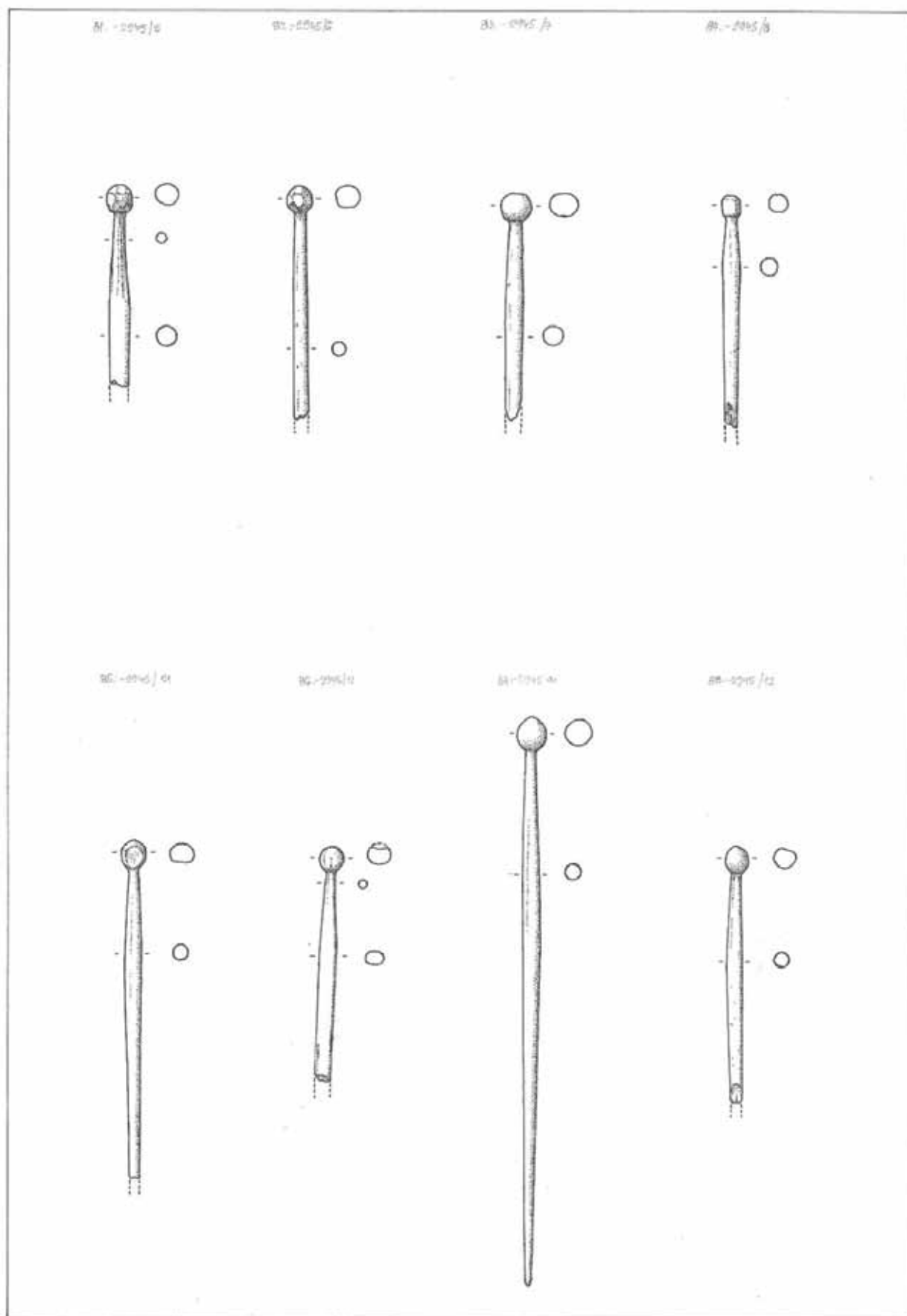

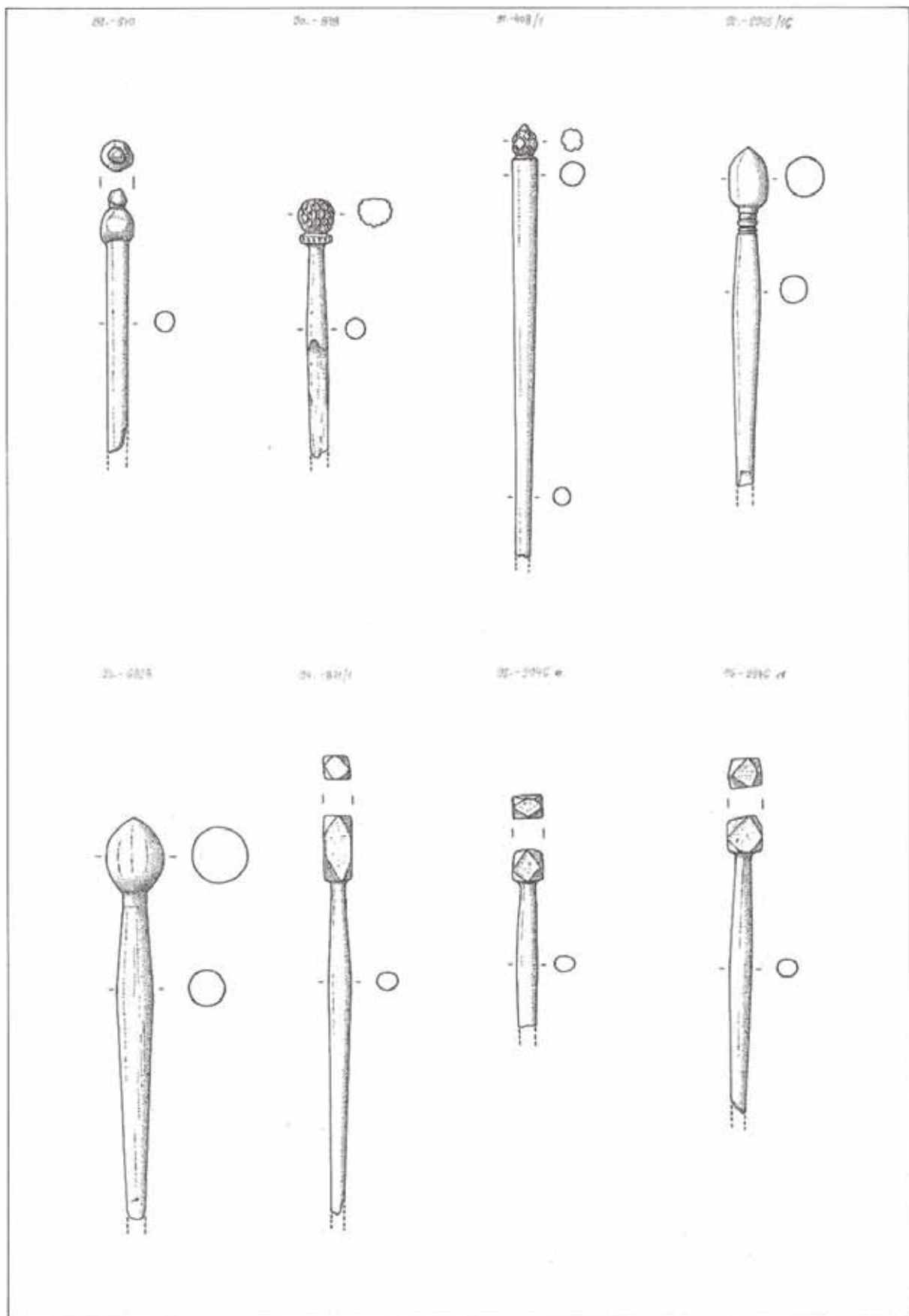

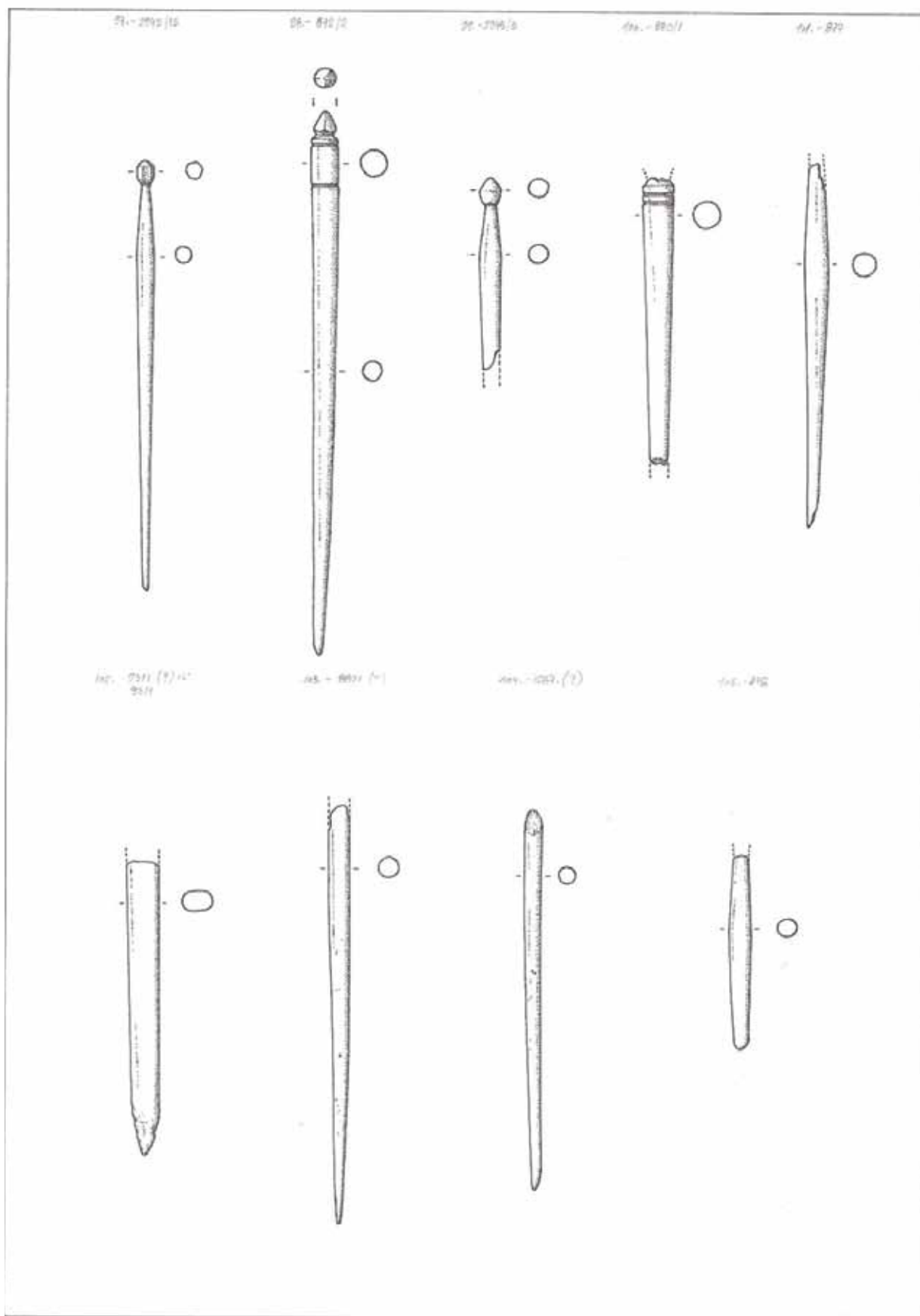

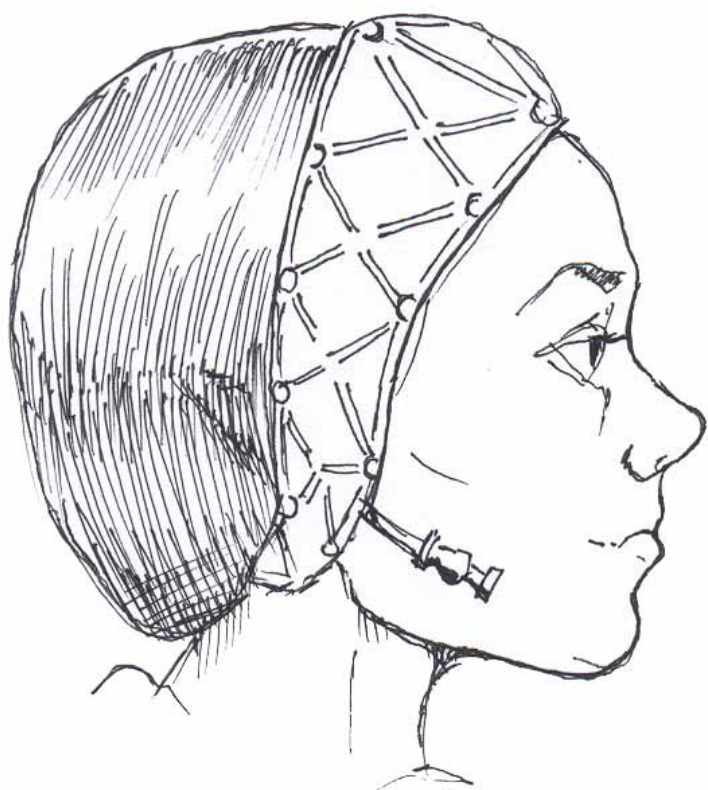

12

KRATICE

AAH	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
AV	Arheološki vestnik, Ljubljana
Izdanja HAD-a	Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb
LAF	Linzer Archaeologische Forschungen, Linz
RVM	Rad Vojvođanskog muzeja, Novi Sad
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split

LITERATURA

BÁNKI, ZS., 1977., *Forschungen in Gorsium im Jahre 1974* // Alba Regia, Annales Musei Stephani Regis XV, Székesfehérvár, 158-174.

BIRÓ, M. T., 1987., *Bone-carvings from Brigetio in the collection of the Hungarian National Museum* // AAH, Tom. XXXIX, Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 153-192.

BIRÓ, M. T., 1987., *Gorsium bone carvings* // Alba Regia, Annales Musei Stephani Regis XXIII, Székesfehérvár, 25-63.

BIRÓ, M. T., 1994., *The bone objects of the roman collection*, Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II, Budapest.

BLAGO Muzeja Slavonije: katalog izložbe, 1997., Muzej Slavonije Osijek, Osijek.

DAREMBERG, M. C., SAGLIO, E., 1873., *Acus* // Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Première partie (A-B), Paris, 61-64.

DAUTOVA-RUŠEVLJAN, V., BRUKNER, O., 1992., *Gomolava. Rimski period*, Novi Sad, 87, 106, 133.

DAUTOVA-RUŠEVLJAN, V., 1999-2000., *Villa rustica na lokalitetu Vranj u Hrtkovcima* // RVM 41-42, Novi Sad, 15-28.

DULAR, A., 1979., *Rimske koščene igle iz Slovenije* // AV XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 278-294.

GOSTENČNIK, K., 2005., *Die Beinfunde vom Magdalensberg*, Verlag des Landesmuseums Kärnten, Klagenfurt.

HERZOG-HAUSER, G., 1935., *Nadel* // Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Sechszenter Band, Stuttgart, 1550-1558.

IVANIŠEVIĆ, V., NIKOLIĆ-ĐORĐEVIĆ, S., 1977., *Novi tragovi antičkih fortifikacija u Singidunumu – lokalitet Knez Mihailova 30* // Singidunum 1, Arheološki institut, Beograd, 65-148.

IVČEVIĆ, S., 1998., *Metalni i koštani inventar s lokaliteta sv. Vid* // VAHD, sv. 87-89 (poseban otisak), Split.

IVČEVIĆ, S., 2002., *Kozmetički pribor* // Longae Saloniae, sv. I., Arheološki muzej u Splitu, Split, 329-347.

IVČEVIĆ, S., 2003., *Antički koštani predmeti iz Narone* // Izdanja HAD-a, sv. 22 (poseban otisak), Zagreb-Metković-Split.

KLOIBER, Ä., 1962., *Die Gräberfelder von Lauriacum – Das Espelmayrfeld* // Forschungen in Lauriacum, Band 8, Institut für Landeskunde von Oberösterreich, Linz.

KOŠĆEVIĆ, R., 2000., *Arheološka zbirka Benko Horvat*, Muzej suvremene umjetnosti i Institut za arheologiju, Zagreb.

NA tragovima vremena: iz arheološke zbirke Mateja Pavletića, 2003., Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb.

NEDVED, B., 1981., *Nakit rimskog razdoblja* // Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas: katalog izložbe, Arheološki muzej i Etnografski odjel Narodnog muzeja u Zadru, Zadar, 151-184.

OXFORD Latin Dictionary, 1968., Oxford University Press, Oxford.

PETKOVIĆ, S., 1995., *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorija Gornje Mezije*, Arheološki institut, Beograd.

PETRU, S., PETRU, P., 1978., *Neviodunum (Drnovo pri Krškem)*, Katalogi in monografije 15, Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana.

PLESNIČAR-GEC, Lj. i suradnici, 1983., *Starokršćanski center v Emoni*, Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana.

RÓMAI Kori ékszerek és viseleti tárgyak a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Gyűjteményéből, 2005., Veszprém.

RUPRECHTSBERGER, E. M., 1978., *Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 8, Linz.

RUPRECHTSBERGER, E. M., 1979., *Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. LAF Band 9, Linz.

SJAJ antičkih nekropola Istre, 2002., Monografije i katalogi 13, Arheološki muzej Istre, Pula, 120-122.

ŠARANOVIĆ-SVETEK, V., 1980., *Prilog proučavanju antičkog koštanorezačkog-rezbarskog zanata na teritoriju južne Panonije s posebnim osvrtom na Sirmijum* // RVM 26, Novi Sad, 121-132.

ŠARANOVIĆ-SVETEK, V., 1981., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma* // RVM 27, Novi Sad, 149-178.

ŠARANOVIĆ-SVETEK, V., 1988-1989., *Topografija i katalog rimskih koštanih predmeta iz Sirmijuma* // RVM 31, Novi Sad, 107-153.

TONČINIĆ, D., 2003., *Koštani i drugi nalazi* // Tilurium I. Istraživanja – Forschungen 1997. – 2001., Golden marketing, Zagreb.

ZOTOVIĆ, LJ., JORDOVIĆ, Č., 1990., *Viminacium 1: nekropola „Više grobalja“*, Arheološki institut, Beograd.